

Omvärldsanalys

Gislaveds kommun

2023–2033

Innehållsförteckning

Vad är en omvärldsanalys och hur används den?	4
Frågor hjälper verksamheterna att reflektera över utmaningarna.....	4
Revidering av dokumentet görs efter två år	4
Samhällsekonomiska störningar och kompetensförsörjning	5
Störningar i världsekonomin innebär utmaningar	5
Kommunens ekonomiska möjligheter kommer stramas åt	6
Hushållen och företagen påverkas också negativt.....	6
Den förändrade demografin kommer påverka kommunen som plats och som organisation	7
En betydande andel av arbetskraften finns inom tillverkningsindustrin.....	8
Framtida kompetensförsörjning på den lokala arbetsmarknaden	9
Framtida kompetensförsörjning i kommunens organisation och verksamheter	10
Nya tankesätt krävs för att möta rekryteringsbehovet inom den kommunala organisationen	11
Andra sårbarhetsfaktorer i arbetsmarknadsstrukturen	13
Kommunen har en relativt liten branschbredd.....	13
Utbildningsnivån är låg i kommunen	14
Familjeägda företag står inför generationsväxling.....	15
Platsens attraktivitet	17
Arbetsmarknaden kan inte självantända befolkningsutvecklingen.....	17
Förändrade nationella bosättningsmönster innebär nya möjligheter	18
Kommunen behöver öka sin boendattraktivitet	19
Kommunen behöver stärka sin anslutning till närliggande arbetsmarknadsregioner	22
Kommunen behöver bemöta de förändrade förutsättningarna för service på landsbygden	24
Digitalisering och automatisering.....	25
Förändringar i samhället genom teknikutveckling.....	25
Verksamhetsutveckling med hjälp av digitala verktyg	26
Behovet från boende, besökare och näringsliv bör styra den digitala utvecklingen	26
Digitalt utanförskap och polarisering	27
Ökat behov av säkerhet.....	27

Ökad polarisering och utsatthet	29
Segregationens utveckling	29
Ekonomisk utsatthet	31
Hälsa	33
Ökad ohälsa och minskad rörelse bland barn och unga	33
Ohälsan ökar också bland resten av befolkningen – men stora könsskillnader finns	34
Att klara skolan är en förutsättning för goda livsvillkor	36
Social trygghet och tillit.....	37
Den upplevda tryggheten i samhället.....	37
Mellanmänsklig tillit är viktigt i landsbygdskommuner	40
Tillit och förtroende till offentliga verksamheter	41
Stärkt förtroende genom leverans av service samt rättssäkra processer och beslut	41
Riskfaktorer kopplade till minskad rättssäkerhet.....	43
En hållbar samhällsomvandling.....	44
Utsläppsminskningar krävs för att nå globala mål.....	44
En omvandling från linjär till cirkulär ekonomi.....	45
Klimatförändringarnas konsekvenser för kommunens beredskap och samhällsutveckling.....	46
Förändrad nederbörd påverkar vår vattenförsörjning	47
Infrastruktur och byggnader kommer behöva anpassas.....	47
En stark lokal livsmedelsproduktion stärker krisberedskapen och näringslivet.....	48
Ett ökat energibehov på agendan lång tid framöver	49
Omställningen till hållbart resande kräver insatser av kommunen.....	50
Samverkan i komplexa samhällsutmaningar.....	52
Samverkan en möjlighet vid både kriser och långsiktigt arbete	52
Generella framgångsfaktorer och fällor vid samverkan	53
Referenser.....	54

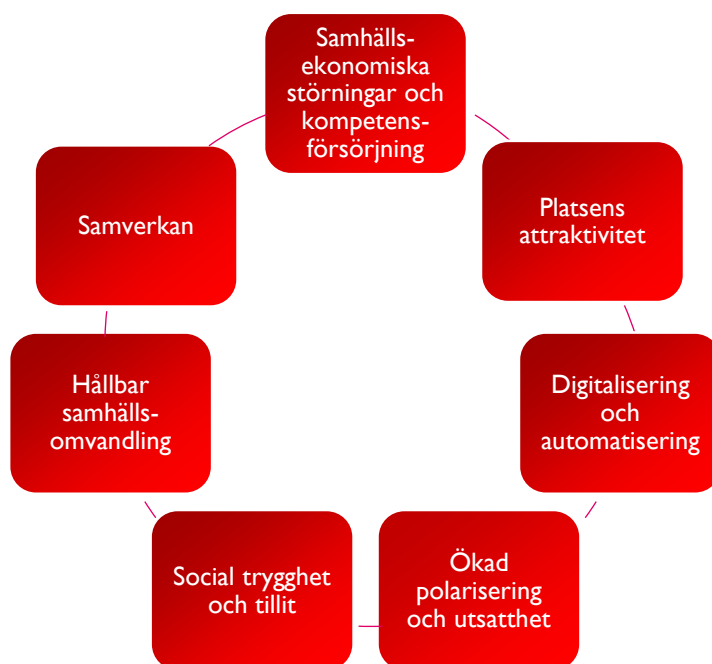
Foto: Mostphotos

Vad är en omvärldsanalys och hur används den?

Nedanstående omvärldsanalys är ett verktyg i planeringen av den kommunala verksamheten och syftar till att beskriva de trender som finns globalt, nationellt, regionalt och lokalt. Utgångspunkten i själva analysen är hur dessa trender påverkar kommunens organisation och bolag samt Gislaveds kommun som geografisk plats.

I analysen har totalt sju övergripande områden identifierats där tydliga utmaningar finns de kommande 10 åren. Dessa sammanfattas i figur 1 nedan.

Figur 1: Omvärldsanalysens sju övergripande områden

Frågor hjälper verksamheterna att reflektera över utmaningarna

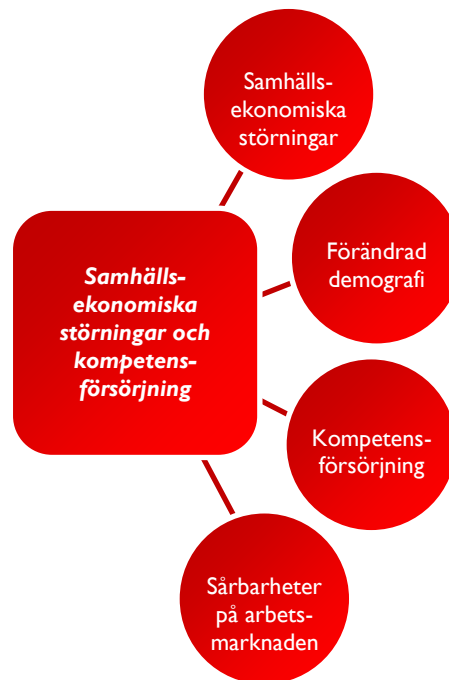
I slutet av varje kapitel finns det frågor att reflektera över för de verksamheter som ska planera sin verksamhet framåt. Syftet med frågorna är att agera stöd i analysen av hur trenderna och utmaningarna påverkar verksamheterna. I arbetet med planering i relation till omvärldsanalysen är det viktigt att kontinuerligt och på ett djupgående sätt jobba med själva analysen av verksamhetens roll i kommunens utveckling.

Revidering av dokumentet görs efter två år

En omvärldsanalys bör hållas levande eftersom omvärlden förändras i allt snabbare takt. Därför ska en översyn av trenderna genomföras två år efter dess antagande.

Samhällsekonomiska störningar och kompetensförsörjning

Störningar i världsekonomin, de demografiska förändringarna och svårigheter med kompetensförsörjning kommer utgöra stora utmaningar framöver. Utmaningarna gäller både för kommunen och de kommunala bolagen men också de företag som är verksamma inom kommunens gränser. Bakom dessa stora utmaningar finns dessutom strukturella sårbarheter på arbetsmarknaden som riskerar att minska motståndskraften mot kriser och bidra till försämrade återhämtning efter lågkonjunkturer.

Störningar i världsekonomin innebär utmaningar

De senaste åren har inneburit stora samhälleliga påfrestningar i och med att Covid-19 svept över världen, där både samhället och den kommunala organisationen varit tvungna att anpassa sig efter rådande läge. När pandemin nu klingar av har nästa kris tagit vid, där Rysslands invasionskrig av Ukraina påverkat den europeiska ekonomin negativt med markant ökade råvaru- och energipriser.

Samtidigt har pandemins inbromsning inneburit en stark global varu-eftersfrågan, vilket i sin tur skapat flaskhalsar i produktionsleden i den globala handeln. Parallellt har stora krisåtgärder riktat mot pandemin kombinerats med expansiv penning- och finanspolitik, där låga räntor varit regel snarare än undantag de senaste åren.

Detta har resulterat i att inflationen tagit fart i många europeiska och amerikanska ekonomier, där den beräknas nå den högsta nivån på 30 år. För att hantera inflationen höjs räntorna, vilket i sin tur kyler ned ekonomin. Både inflationen och räntorna kommer att påverka ekonomin i stort, där köpkraften för hushåll urholkas, företagens marginaler försämras och de ekonomiska förutsättningarna för kommunkoncernen utmanas.

Tidsaspekten för de störningar som noteras på världsmarknaden är svåra att bedöma, men troligtvis är det på kort sikt i relation till omvärldsanalysens övergripande tidshorisont på tio år. Det är dock möjligt att effekterna av den ekonomiska nedgången finns kvar på längre sikt.

Kommunens ekonomiska möjligheter kommer stramas åt

Pandemin innebar en förbättrad ekonomi för många kommuner, dels på grund av generella tillskott från statlig nivå, dels på grund av en starkare återhämtning i ekonomin än förväntat. De goda resultaten ska därför ses som tillfälliga.¹

Med en hög inflation och höjda räntor förändras kommunens spelplan ekonomiskt till det värre. Prisbasbeloppet höjs i takt med att inflationen stiger, vilket ökar de kommunala bidrag som styrs av beloppet. SKR pekar också på ökade pensionskostnader på grund av förändringar i pensionsavtalet. De försämrade ekonomiska förutsättningarna gäller också nya investeringar, vilket gör att den totala investeringstakten bland kommuner och kommunala bolag förväntas minska de kommande åren.²

Även de specifika verksamheterna kommer få prisökningar, framför allt på grund av ökade kostnader för energi och livsmedel. Detta kan på kort sikt påverka förmågan att bedriva samma verksamhet som innan inflationen tog fart, vilket kan ha en negativ påverkan på möjligheten att på ett ändamålsenligt sätt uppfylla det ansvar de innehar.

Hushållen och företagen påverkas också negativt

De nya ekonomiska förutsättningarna kommer också påverka den lokala arbetsmarknaden, där hushållen möjligheter till konsumtion påverkas negativt. Höjda producent- och konsumentpriser kommer uppta en större del av invånarnas inkomst, samtidigt som förändrade energipriser gör att boendekostnaderna kommer öka i kommunen.

För företagen innebär höjda råvaru- och energipriser att deras marginaler och livskraftighet utmanas. Många företag kommer behöva anpassa sina verksamheter utefter nya ekonomiska förutsättningar, vilket påverkar kommunens samhällsekonomi negativt.

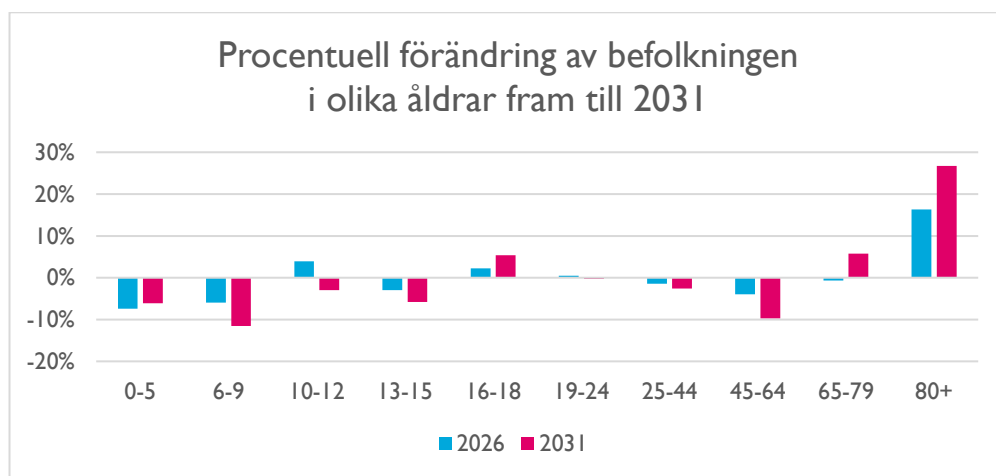
¹ SKR (2022)

² SKR (2022)

Den förändrade demografin kommer påverka kommunen som plats och som organisation

De nya ekonomiska förutsättningarna ska också ställas i relation till vad som händer med befolkningsstrukturen. De demografiska förändringarna har länge lyfts fram som den mest akuta utmaningen för många kommuner i Sverige. Detta gäller särskilt landsbygdskommuner likt Gislaved där befolkningen minskar i arbetsför ålder samtidigt den ökar i äldre åldrar.³ I figur 2 nedan visas hur kommunens olika åldersgrupper kommer förändras fram till 2031, där en tydlig ökning av antalet invånare över 80 år förutspås.

Figur 2: Procentuell förändring av befolkningen i olika åldrar fram till 2031

Källa: Statisticon (2022)

Befolkningens sammansättning framöver kommer påverka både den kommunala ekonomin och den lokala arbetsmarknaden. Med ett minskande antal i yrkesverksam ålder minskar intäkterna från skattemedel, samtidigt som den ökande andelen i åldrar utanför arbetsmarknaden påverkar efterfrågan på välfärdstjänster som skola, särskilda bostäder, barnomsorg och äldreomsorg.

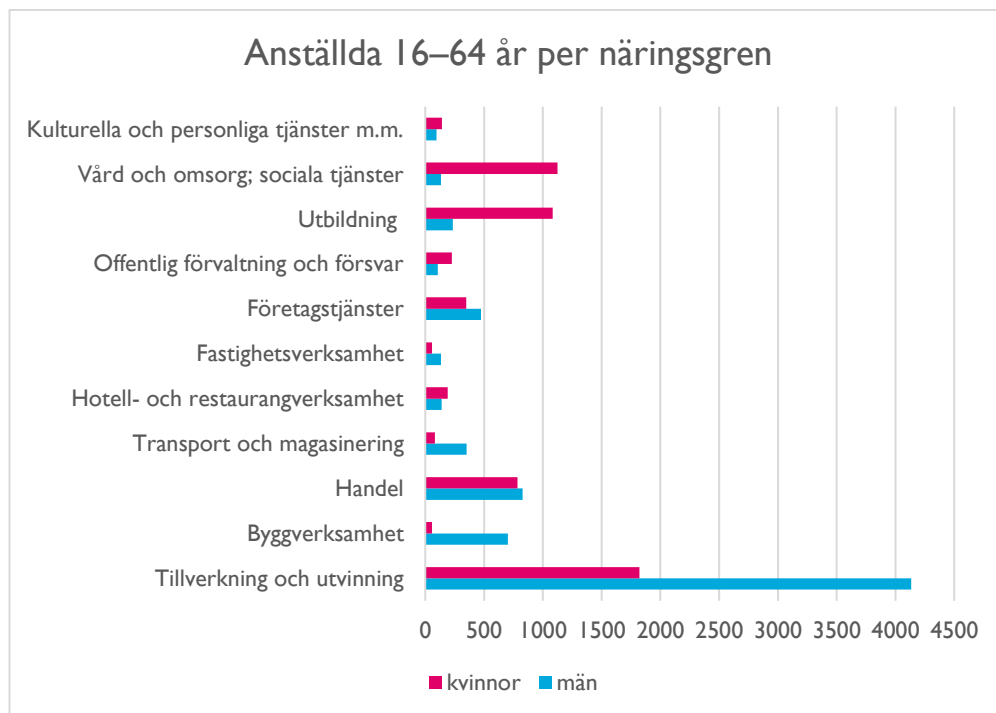
Både för kommunen och den lokala arbetsmarknaden i stort kommer det också innebära att det blir svårare att hitta rätt kompetens till tjänster, vilket hämmar tillväxten i den ekonomiska utvecklingen och försämrar kommunens möjligheter att bedriva ändamålsenlig service.

³ SOU (2017:1), se även SOU (2020:8)

En betydande andel av arbetskraften finns inom tillverkningsindustrin

För närvarande arbetar den största andelen av arbetskraften i Gislaveds kommun inom tillverkning och utvinning, vilket visas i figur 3 nedan. Detta gäller för både män och kvinnor. För kvinnor är andelen anställda inom vård och omsorg samt utbildning högt samtidigt som det är vanligare med handel och byggverksamhet för män.

Figur 3: Antal sysselsatta inom olika näringslivsgrenar

Källa: SCB (2022a)

Den totala andelen förvärsarbetare i kommunen är högre än genomsnittet i riket och har varit det en längre period. I jämförelse med länet placerar sig Gislaveds kommun på en sjundeplats vad det gäller förvärsfrekvens. År 2020 var totalt 82% av befolkningen förvärsarbetande.⁴ Förvärsfrekvensen är dock lägre i vissa specifika grupper, däribland utrikesfödda. I många fall finns där ett glapp mellan den enskilde och företagets kompetenskrav i dessa fall. Detta leder till obalanser på arbetsmarknaden där utbudet av arbetskraft inte motsvarar företagets kompetensbehov.

⁴ SCB (2022)

Framtida kompetensförsörjning på den lokala arbetsmarknaden

Kompetensförsörjningen bland företag i Gislaveds kommun kommer att påverkas av de förändrade demografiska förutsättningarna. De analyser som genomförts av bland annat Arbetsförmedlingen⁵ och Tillväxtverket⁶ visar på en brist på rätt kompetens framöver, där en tydlig obalans i arbetsmarknads-matchningen identifieras.

I Jönköpings län som helhet finns matchningsproblem inom flera branscher. Tydligast är det inom tillverkningsindustrin, där antalet nyexaminerade med gymnasial industriutbildning sjunkit under flera år. Samtidigt kommer en större andel uppnå pensionsålder, vilket skapar ett växande underskott av kompetent arbetskraft. Utvecklingen anses oroande eftersom bristen redan idag är påtaglig. I hela länet kommer det 2035 saknas 3 400 personer med industriutbildning på gymnasial nivå,⁷ vilket tyder på att tillverkningsindustrin i Gislaveds kommun kommer ha ännu svårare att rekrytera framöver.

Inom industrin finns även en obalans gällande högskoleutbildade ingenjörer. På länsnivå är bristen inte alarmerande, eftersom de som tidigare varit gymnasieingenjörer ersatts av mer välutbildade civil- och högskoleingenjörer.⁸ I Gislaveds kommun är problemen dock större, då det generellt är svårare att rekrytera till den lokala arbetsmarknaden. Detta förstärks av den låga inflyttningen i yngre åldrar och relativt låga utbildningsnivån i befolkningen. Högskoleutbildade ingenjörer kommer därför att vara en bristvara i kommunen även framöver. Även ingenjörer eller kompetens riktat mot it och system förväntas vara en bristvara fortsatt.

Även inom byggbranschen tydliggörs en brist på kompetent personal framöver. Detta föranleds av det ökande byggandet och större investeringar i lokaler som genomförts i Sverige de senaste åren. Givet det osäkra marknadsläget internationellt ska dock detta tolkas med försiktighet, eftersom antalet byggnationsprojekt kan komma att minska med ökande räntor och materialkostnader. Den nuvarande bristen gäller både ingenjörer inom byggnadsteknik och byggt utbildade på gymnasial nivå.

Ovanstående branscher är inte uteslutande utan många fler kommer ha svårigheter med kompetensförsörjningen framöver. Kommunens rådgighet över företagens kompetensförsörjning är liten, men det som kan göras handlar om att skapa förutsättningar för att människor kan utbilda sig inom bristyrken samt att människor ska välja en anställning inom Gislaveds kommuns gränser. Det sistnämnda diskuteras vidare i nästa kapitel.

⁵ Arbetsförmedlingen (2022)

⁶ Tillväxtverket (2019)

⁷ Tillväxtverket (2019)

⁸ Tillväxtverket (2019)

Framtida kompetensförsörjning i kommunens organisation och verksamheter

Flera av kommunens verksamheter kommer ha brist på kompetens de kommande åren, oavsett konjunkturernas svängningar. Detta gäller hela den kommunala förvaltningen, där de flesta verksamheter kommer att påverkas. Mest pressande är att de demografiska förändringarna bidrar till ett stort underskott inom vård- och omsorg.

Den stora bristen på kompetens inom vård- och omsorg beror på flera faktorer, dels examineras inte tillräckligt många för att möta det ökade behovet med en åldrande befolkning, dels kommer en växande andel av de anställda upp i pensionsålder och försvinner därför från arbetskraften. Detta innebär att antalet inom yrket kommer att sjunka de kommande åren, vilket förvärrar en redan rådande brist på kompetens. Även konkurrensen med andra kommuner, där det också råder brist, gör det svårare för landsbygdskommuner så som Gislaveds kommun att möta kompetensbehovet. Störst påverkan bedöms detta ha inom äldreomsorgen, men även målgruppen inom LSS och funktionshinder bedöms växa, vilket också påverkar de kommunala åtagandena.

Om den kommunala organisationen inte lyckas möta det kompetensbehov som väntas kan kvaliteten på den vård och omsorg som bedrivs påverkas negativt. Detta ökar också risken för en minskad patientsäkerhet med fler allvarliga incidenter i verksamheterna.

Bristen på kompetens inom vård- och omsorg innefattar de med gymnasieutbildning inom området, till exempel undersköterskor, men också de med högskoleutbildning, till exempel sjuksköterskor.⁹ Dessutom bidrar en rad reformer på nationell nivå till att mer avancerad vård kommer utföras inom den kommunala regionen, vilket ställer ytterligare krav på högre och mer specialiserad kompetens bland anställda.¹⁰

Även om vård- och omsorg utgör den mest akuta bristen på personal finns ytterligare verksamheter som kommer uppleva svårigheter med att rekrytera. Inom utbildningsväsendet fortsätter det vara svårare att rekrytera legitimerade lärare inom vissa ämnen. Även inom kultur- och fritidsområdet finns svårigheter att rekrytera, vilket kan påverka möjligheten för invånare att ta del av aktiviteter som finns inom den kommunala servicen.

⁹ Tillväxtverket (2019)

¹⁰ Gislaveds kommun (2022a)

Samma gäller bland annat systemvetare, tekniker, byggnadsingenjörer, samhällsplanerare, bistånds-, miljö- och tillsynshandläggare samt andra tjänster där kommunen konkurrerar med privata verksamheter om kompetensen. Även andra kommuner och regioner riskerar att bli konkurrenter när kompetensen minskar i antal. Detta riskerar att leda till långa ledtider för myndighetsutövning och samhällsutvecklingsprojekt, begränsad service gentemot invånare samt en ökad arbetsbelastning för de anställda i kommunen.

Den offentliga servicen i de mindre orterna riskerar särskilt att påverkas negativt av de demografiska förändringarna. Det är idag svårt och det kommer bli ännu svårare att rekrytera till offentliga verksamheter i mindre orter, särskilt vad det gäller bristyrken. Detta riskerar att försämra kvaliteten och bidra till att det inte längre är möjligt att bedriva den typ av service som efterfrågas. Detta gäller särskilt orterna som inte i tillräckligt hög grad trafikeras av kollektivtrafik. För att kunna få fler att arbeta i de mindre orterna krävs att det är enkelt att ta sig dit, annars kommer de som arbetar inom bristyrken välja andra orter att arbeta på.

Nya tankesätt krävs för att möta rekryteringsbehovet inom den kommunala organisationen

Kompetensutmaningen kommer inte att kunna lösas endast med hjälp av rekrytering. Kommunen kommer behöva hitta nya vägar för att förbättra kompetensen och möta framtidens behov.

Att kommunen utgör en attraktiv arbetsgivare är en grundförutsättning för att kompetensförsörjningen ska fungera. I detta ingår ett strategiskt arbete med karriär- och kompetensutveckling hos befintlig personal¹¹ samt att lyfta fram fördelarna med att vara anställd inom kommunen. Även ett systematiskt förebyggande arbete mot sjukskrivningar är viktigt. Detta bidrar till en bra arbetsmiljö, vilket i sin tur föranleder färre sjukskrivningar och kortare tid för återgång till arbete efter en sjukskrivning.¹²

¹¹ SKR (2020)

¹² SKR (2020)

En annan viktig del i att stärka kompetensförsörjningen är att ifrågasätta gamla normer och arbetssätt som finns i organisationen. Att nyttja kompetensen på rätt sätt, där varje individ bidrar med den högst möjliga nytta, kan ge mer i kompetensförsörjning än en nyanställd individ. Att kontinuerligt se över hur arbetet bedrivs, vem som bedriver det och hur den samlade kompetensen kan användas på ett mer effektivt sätt är viktigt för att maximera den erfarenhet och kunskap som finns inom organisationen. Det är i detta viktigt att diskutera kompetens, inte yrken, inom de verksamheter som berörs.¹³

Det kommer även krävas att de som står längre ifrån arbetsmarknaden ges möjlighet att arbeta inom olika verksamheter i kommunen. Olika insatser för att möjliggöra detta kan innebära språkutbildning, praktik och andra former av erfarenhet- och kontaktskapande åtgärder.

Stor förhoppning ställs även på tekniska lösningar för att minska behovet av kompetens i framtiden. Det är viktigt att tekniken används som ett stöd i verksamheten snarare än för implementeringen av teknikens skull. Detta innebär kontinuerlig analys av var teknik kan göra nytta för verksamheten. I detta vägs också distansarbete in. Ges möjlighet till att arbeta på annan plats, om det är möjligt utifrån anställningens syfte, kan det bidra till att rekryteringen sker ur ett större geografiskt område.

¹³ SKR (2018)

Andra sårbarhetsfaktorer i arbetsmarknadsstrukturen

Även om kompetensförsörjningen och de stora störningarna i ekonomin som nämndes ovan är de mest akuta frågorna för kommunen och lokala företag så finns andra sårbarhetsfaktorer på den lokala arbetsmarknaden. Många av dessa är strukturella fel som funnits en längre tid och som kan komma att försämra möjligheterna att motstå en framtida kris, förlänga återhämtningen efter lågkonjunkturer samt hindra ytterligare tillväxt i kommunen.

Kommunen har en relativt liten branschbredd

En risk finns i näringslivets struktur, även kallat branschbredd, vilket beskriver hur många olika branscher som är aktiva inom kommunen. Gislaveds kommun har, som figur 3 visade ovan, en stor andel av de aktiva företagen inom tillverkning och utvinning. Ett diversifierat näringsliv ökar möjligheten till sysselsättning och spelar stor roll för utveckling, tillväxt och attraktivitet. Det ger dessutom motståndskraft i kriser, där inte hela arbetsmarknaden står och faller baserat på utgången i en viss bransch.

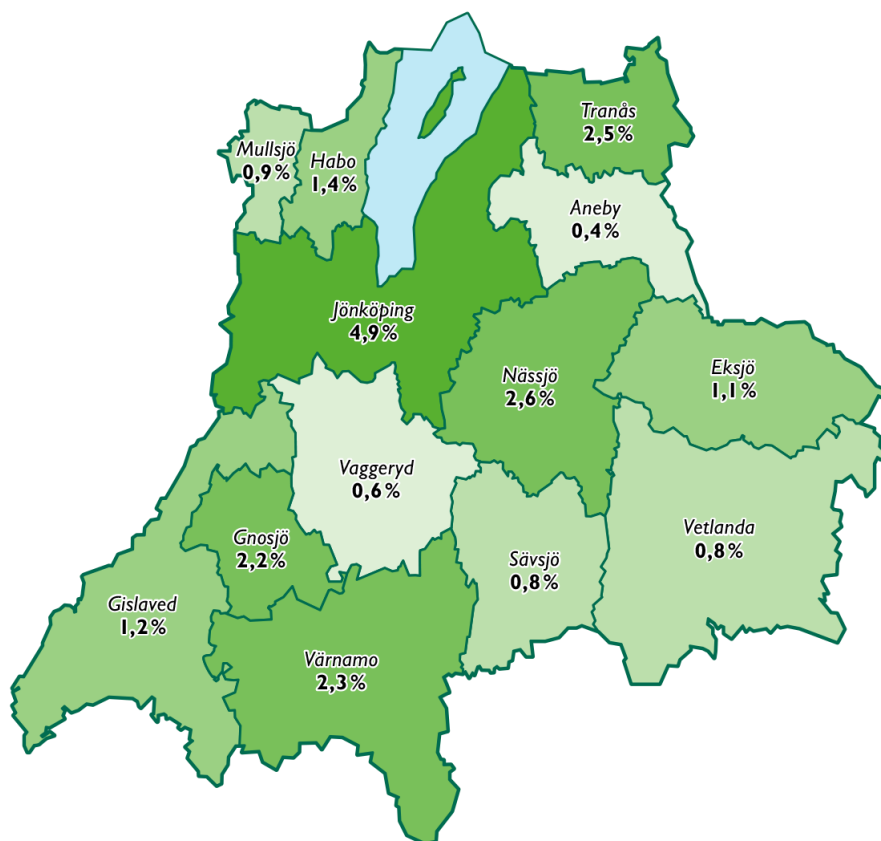
Gislaveds kommun har den tredje högsta branschbredden i länet, sett till antalet företag med olika näringsgrensindelning.¹⁴ Detta är bra i relation till andra kommuner i länet, där sårbarheten får anses vara mindre i Gislaveds kommun. Däremot är branschbredden inte särskilt stor i relation till andra kommuner i riket och det är tydligt att kommunen är del av en industrikoncentrerad region.

Även mängden kunskapsintensiva näringar är viktiga för att attrahera högutbildad kompetens och därigenom bredda näringslivet. I Gislaveds kommun är andelen sysselsatta inom kunskapsintensiva näringar¹⁵ låg med endast 1,2%, vilket visas i figur 4 nedan. Med kunskapsintensiva näringar menas branscher där innovation, tekniska tjänster och produktutveckling bidrar till att kunskapsinnehållet i varor och tjänster ökar. Det finns en sårbarhet i att endast vara underleverantör och beroende av order från globala företag i konkurrens med världens låglöneländer, där mer kunskapsintensiva branscher stärker näringslivet och minskar sårbarheten på den lokala arbetsmarknaden.

¹⁴ Region Jönköpings län (2022) tittar på ett antal branscher på siffertal 5 i SNI. Se deras rapport för utförligare information.

¹⁵ Region Jönköpings län (2022)

Figur 4: Andelen sysselsatta i kunskapsintensiva näringar av de med arbetsplats i kommunen

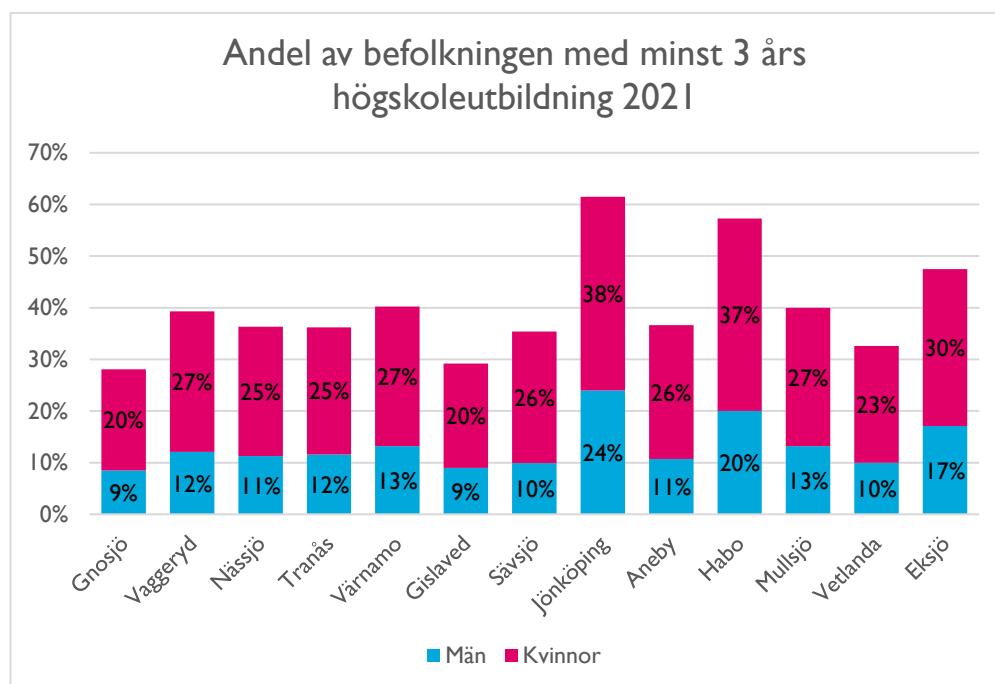
Källa: Region Jönköpings län (2022)

Aneby	0,4%	Eksjö	1,1%	Tranås	2,5%
Vaggeryd	0,6%	Gislaved	1,2%	Nässjö	2,6%
Sävsjö	0,8%	Habo	1,4%	Jönköping	4,9%
Vetlanda	0,8%	Gnosjö	2,2%		
Mullsjö	0,9%	Värnamo	2,3%		

Utbildningsnivån är låg i kommunen

En ytterligare riskfaktor är det faktum att kommunens invånare har en låg formell utbildningsnivå. Arbetskraftens utbildningsnivå speglar i stort kommunens näringslivsstruktur, där det under lång tid endast krävts en gymnasieexamen för att få arbete. För att kunna få en större branschbredd, ett mer kunskapsintensivt näringsliv samt tillräcklig kompetens till både privata och offentliga aktörer i kommunen krävs fler invånare med högskoleutbildning, särskilt vad det gäller de kompetenser där det råder konstaterad brist. Utbildningsnivån bland länets kommuner visas i figur 5 nedan.

Figur 5: Andel av befolkningen med minst 3 års högskoleutbildning 2021

Källa: Region Jönköpings län (2022)

Inom FA-region Värnamo, vilket är en funktionell arbetsmarknadsregion som omfattar Gislaved, Gnosjö och Värnamo, har färre yrkesverksamma tillräcklig utbildning sett till sin anställning än både riket och FA-region Jönköping.¹⁶ Runt 17% av alla anställningar har egentligen för låg formell utbildning för den tjänst de innehar, jämfört med 13% i riket, vilket tyder på att utbildad arbetskraft är mycket svår att tillgå i arbetsmarknadsområdet.

Många företag står inför en generationsväxling

Medelåldern för företagsledare i Gislaveds kommun är hög, precis som det är i både riket och i Jönköpings län som helhet. Detta anses medföra risker med vad som händer med företagen när deras ägare eller företagsledare inte längre vill eller orkar driva verksamheten vidare.

Inom tillverkningsindustrin är 63% av de aktiva företagarna, det vill säga de som är registrerade ägare i olika bolagsformer, över 50 år. Detta visar att en generationsväxling är på väg de kommande 10–20 åren som också riskerar att minska antalet aktiva företag i kommunen och hämma den ekonomiska utvecklingen. Eftersom tillverkningsindustrin är stark i kommunen skulle effekten av misslyckade generationsväxlingar vara påtaglig.

Generationsväxlingar sker oftast inom en sluten krets och få företagare diskuterar eventuella möjligheter med någon annan än de inom familjen.¹⁷

¹⁶ Region Jönköpings län (2022)

¹⁷ Företagarna (2017)

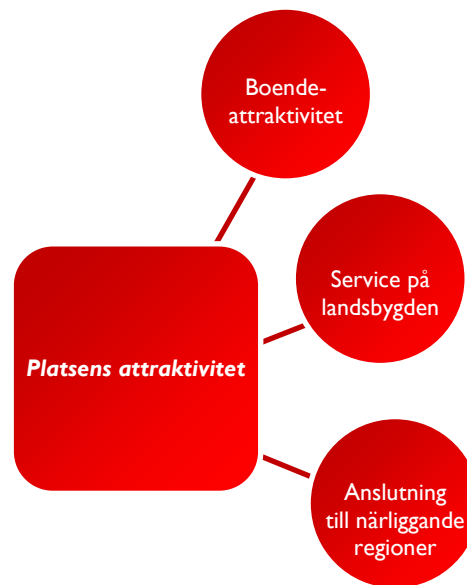
Det är självklart så att kommunen saknar rådighet att styra över generationsväxlingar eller ägarstrukturer i näringslivet, men som ofta finns möjlighet att skapa förutsättningar för nya tankesätt och lösningar. Rådgivning, stöd och kommunikation är vanliga insatser riktat mot företag som har ägare eller företagsledning som närmar sig pensionsålder.

Frågor

- Vilka är era största utmaningar inom kompetensförsörjning och vilka konsekvenser kan detta antas innebära för verksamheten?
- Hur kan ni höja er attraktivitet som arbetsgivare och därigenom förbättra kompetensförsörjningen?
- Vilka insatser kan göras för att höja kompetens på befintlig personal eller underkvalificerade sökande till vakanta platser?
- Hur kan arbetet med automatisering minska kompetensbehovet och vad krävs för att detta ska implementeras?
- Ser ni eventuella utmaningar med att bedriva service i olika delar av kommunen och hur påverkar det er förmåga att leverera de tjänster som ni ansvarar för?

Platsens attraktivitet

Ovanstående kapitel pekade på att kommunens förmåga att behålla och attrahera kompetens, företag och kapital är avgörande för möjligheten att erbjuda de tjänster och den service som den kommunala organisationen ansvarar för. Detta gäller särskilt i ljuset av de demografiska förändringar som väntar med en åldrande befolkning. Genom att göra kommunen en attraktiv plats för *boende, besökare och näringsliv* skapas förutsättningar för kommunen att bidra med den service som förväntas.

Arbetsmarknaden kan inte självmant vända befolkningsutvecklingen

Kommunens befolkningsutveckling har historiskt styrts av två faktorer; *arbetsmarknaden* och *migrationen*. Vid en högkonjunktur eller i samband med hög invandring påverkas kommunens flyttnetto (vilket är de som flyttat in minus de som flyttat ut) positivt. Vid motsatta förhållandet, det vill säga lågkonjunktur eller låg invandring, påverkas flyttnettot negativt och befolkningen minskar.

Sett till 2000-talet är det ovanligt med positiva flyttnetton för Gislaveds kommun. Sedan 2002 har positiva flyttnetton endast uppmätts under 5 år, varav tre år präglades av den stora invandring som inträffade under 2015–2017. Om migration tas bort som komponent, det vill säga att endast inrikes flyttar tas med, har Gislaved haft ett negativt flyttnetto alla år utom ett sedan 2001. Det inrikes flyttnettot brukar användas som mått på hur attraktiv en bostadsort anses vara.

En stark lokal tillväxt på arbetsmarknad har troligtvis en förmildrande effekt på det negativa flyttnettot, men ökar inte antalet inrikes inflyttningar tillräckligt för att skapa ett positivt inrikes flyttnetto. En slutsats av detta är att arbetsmarknaden själv inte förmår att vända befolkningsutvecklingen, utan det krävs ytterligare attraktivitetsfaktorer för att öka inflyttningen och öka Gislaveds attraktivitet som bostadsort.

Precis som många liknande landsbygdskommuner är det i synnerhet unga människor som lämnar kommunen. Sannolikheten att flytta från kommunen är som högst mellan 20–29 år för att sedan kontinuerligt sjunka med

åldern.¹⁸ För att motverka en sådan trend är det av särskild vikt att attrahera nya invånare i familjebildande åldrar. Att strategiskt arbeta att locka hemvändare samt nya invånare, i syfte att stärka skatteunderlaget och öka antalet invånare i åldersgrupper med hög förvärvsfrekvens, blir därför strategiskt viktigt för kommunen.

Förändrade nationella bosättningsmönster innebär nya möjligheter

På nationell nivå har nya bosättningsmönster identifierats i och med pandemin. Under decenniet innan pandemin, det vill säga perioden 2009–2019, var det storstadsregionerna samt de större städerna med omkringliggande kommuner som framför allt lockade nya invånare. Mönstret var särskilt tydligt i inledningen av decenniet. De senaste åren har dock en ny trend visat sig, där storstadsregionerna tappat i attraktivitet. Istället noteras stigande trender i flyttnettot för landsbygdskommuner, mindre städer och deras närliggande pendlingskommuner samt lågpendlingskommuner nära större städer. Det innebär att det finns tecken på att storstadsregionerna tappar i boendeattraktivitet, till förmån för boende i mindre bostadsorter.¹⁹

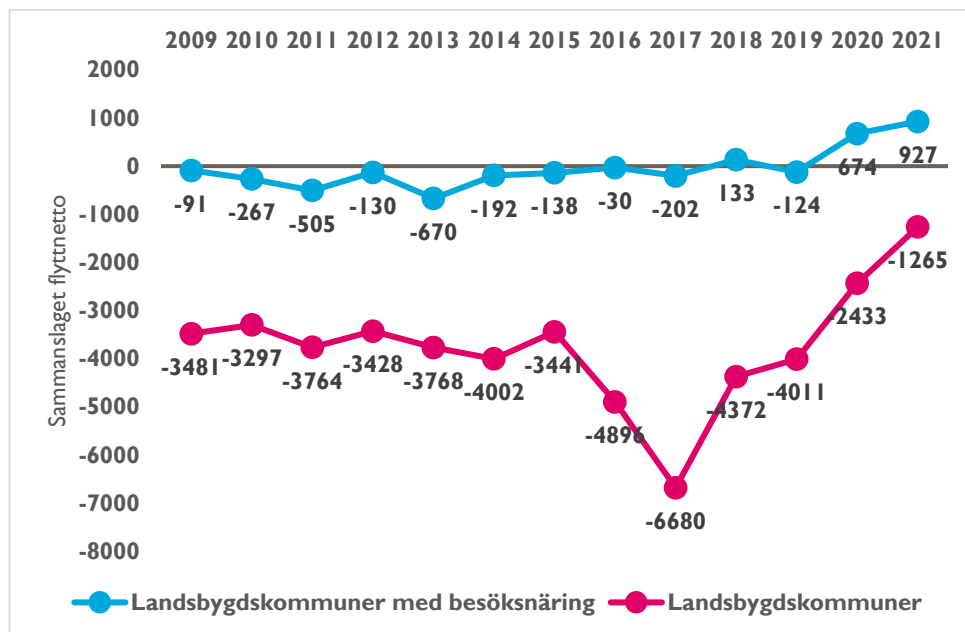
En viktig distinktion noteras mellan landsbygdskommuner med eller utan betydande turismnäring,²⁰ där de senare generellt har bättre flyttnetton än vanliga landsbygdskommuner. De totala flyttnettona för respektive grupp visas i figur 6 nedan. Även om Gislaveds kommun inte kategoriseras som ”betydande besöksnäring” i Swecos analys finns en utvecklad turism och besöksnäring i kommunen och i närområdet som tyder på en outnyttjad potential i detta fall.

¹⁸ Gislaveds kommun (2021)

¹⁹ Sweco (2021)

²⁰ Enligt Swecos definition är Gislaved inte en ”betydande besöksnäring”. Definitionen är att en landsbygdskommun måste ha minst två kriterier för besöksnäring, dvs. antal gästnätter eller omsättning inom detaljhandel/hotell/restaurang i förhållande till invånarantalet.

Figur 6: Flyttnetton i landsbygds kommuner och landsbygdskommuner med betydande besöksnäring

Källa: Sweco (2021)

De bakomliggande orsakerna till den förstärkta trenden kan spåras till förändringar i människors boendepreferenser under pandemin, där många vill bo större till rimligare priser men ändå känna en relativ närhet till större städer. Även möjligheten till distansarbete har påverkat trenden. Detta anses gynna kommuner där det finns möjlighet att lätt ta sig in till arbetsplatsen om det behövs och där sysselsättningen präglas av yrken med hög andel som kan arbeta hemma.

Det nya bosättningsmönster som beskrivits ovan har inte påverkat Gislaveds kommuns flyttnetto. Kommunen har långt till större städer och har många yrken där distansarbete är svårt eller omöjligt. Dock finns möjlighet att utnyttja de förändrade boendepreferenserna i befolkningen till viss del och på så sätt locka nya invånare till kommunen.

Kommunen behöver öka sin boendeattraktivitet

För att ta del av de nya bosättningsmönstren som beskrivits ovan krävs det att kommunen arbetar med sin boendeattraktivitet. Tabell 1 nedan visar att det är en högre andel av de boende i kommunen som svarat ganska eller mycket dåligt på vad de tycker om kommunen som plats att bo på i jämförelse med kommuner i länet och riket. Det är även färre som skulle rekommendera andra att flytta till kommunen än genomsnittet för länet och riket. Även om enkätundersökningar ska tolkas med försiktighet, särskilt då de i detta fall endast ger en ögonblicksbild, tyder resultatet på att insatser krävs för att öka boendeattraktiviteten.

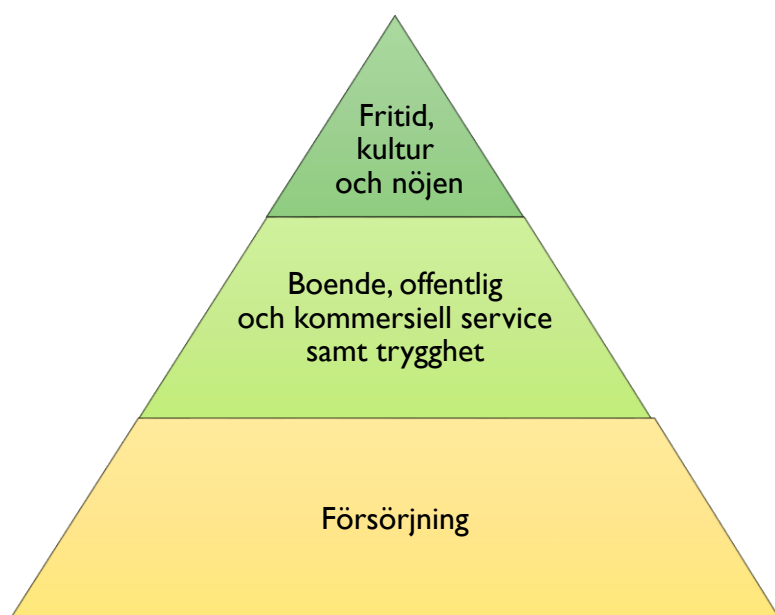
Tabell 1: SCB:s medborgarenkät 2021

Andel som svarat:	Gislaveds kommun	Länet	Riket
"Ganska dåligt" eller "mycket dåligt" på vad de tycker om kommunen som en plats att bo och leva på	15% ($\pm 4,3$)	7% ($\pm 2,0$)	8% ($\pm 0,5$)
"Inte alls" eller "endast till viss del" att de kan rekommendera andra att flytta till kommunen	62% ($\pm 5,6$)	37% ($\pm 3,7$)	38% ($\pm 0,9$)

Källa: SCB (2021)

I figur 7 nedan presenteras delar av Tillväxtanalys modell (2014) för lokal boendeattraktivitet. Den beskriver vad som styr beslutsfattandet gällande att flytta och vart man flyttar. Modellen består av tre nivåer som utgör viktiga aspekter i ett flyttbeslut. De tre nivåerna ska ses i en rangordning från botten till toppen, där nivåerna under måste vara uppfyllda innan nästkommande nivå ska komma i fråga.

Figur 7: Delar av Tillväxtanalys modell för boendeattraktivitet

Källa: Tillväxtanalys (2014)

Den första nivån är *behov*, vilket är de faktorer som gör att man överhuvudtaget överväger en flytt. Oavsett vilken målgrupp som åsyftas är en grundläggande förutsättning för boendeattraktivitet möjlighet till arbete.²¹ För att människor ska välja att flytta krävs i regel att de har ett arbete på eller i närheten av den nya bostadsorten. Gislaveds kommun har en relativt god tillgång till arbete framöver, vilket beskrivs under det inledande kapitlet

²¹ Tillväxtanalys (2014)

om kompetensförsörjning ovan. Samtidigt belyser föregående avsnitt att Gislaveds kommuns arbetsmarknad inte självant kan vända det negativa flyttnettot i kommunen, utan kommunen måste arbeta med de aspekter som existerar på de två andra nivåerna.

Den andra nivån är *krav*, vilket beskriver faktorer som inte anses vara förhandlingsbara utan bör vara uppfyllda för att en plats skall vara attraktiv. Detta är bland annat upplevd trygghet i samhället samt god kvalitet på offentlig och kommersiell service. Kvaliteten på de tjänster som kommunen levererar i sina grunduppdrag måste anses vara hög för att personer ska se Gislaveds kommun som ett reellt alternativ att flytta till.

För Gislaveds kommun bedöms särskilt kvaliteten på skolor och den upplevda tryggheten i samhället vara viktiga beståndsdelar att arbeta med, då både skolresultat och trygghetsmätningar visar resultat under det nationella genomsnittet.²² Dessa två faktorer är dessutom av särskild vikt för barnfamiljer. Det ska också finnas bra och enkel tillgång till bostäder så att kommunen är attraktiv för de som ingår i de nya bosättningsmönster som identifierats nationellt.

Ett ytterligare perspektiv som berör den andra nivån är att arbeta med hur kommunen upplevs både bland nuvarande invånare och de som är bosatta i andra kommuner. Gislaveds kommun ska upplevas som ”nära,” vilket innebär att det ska kännas nära till olika samhällsfunktioner, sociala sammanhang och natur. Detta innebär också att kommunen ska vara enkel och tydlig i sin service gentemot näringsliv, boende och besökare.

Den tredje och sista nivån är *preferenser*, vilket beskriver de delar som kanske inte är nödvändiga för beslut om flytt till en viss ort. Däremot har de möjlighet att gynna kommunen i konkurrens med andra områden om en flytt ska genomföras. I Gislaveds kommun, med sin landsbygdsprofil, är naturupplevelser och turismmöjligheter särskilt relevanta att marknadsföra. Detta stärks av landsbygdskommunerna med betydande besöksnäring haft en positiv utveckling i flyttnettot de senaste åren. Likaså är det utbredda föreningslivet och kulturella utbudet i kommunen en konkurrensfördel i jämförelse med andra landsbygdskommuner.

²² Gislaveds kommun (2022b)

Kommunen behöver stärka sin anslutning till närliggande arbetsmarknadsregioner

Gislaveds kommun, tillsammans med Värnamo och Gnosjö, bildar en så kallad funktionell arbetsmarknadsregion. Med detta menas ett område där man både kan bo och pendla i hela regionen.²³ Det är också till dessa kommuner flest arbetspendlar från och till i relation till Gislaveds kommun.

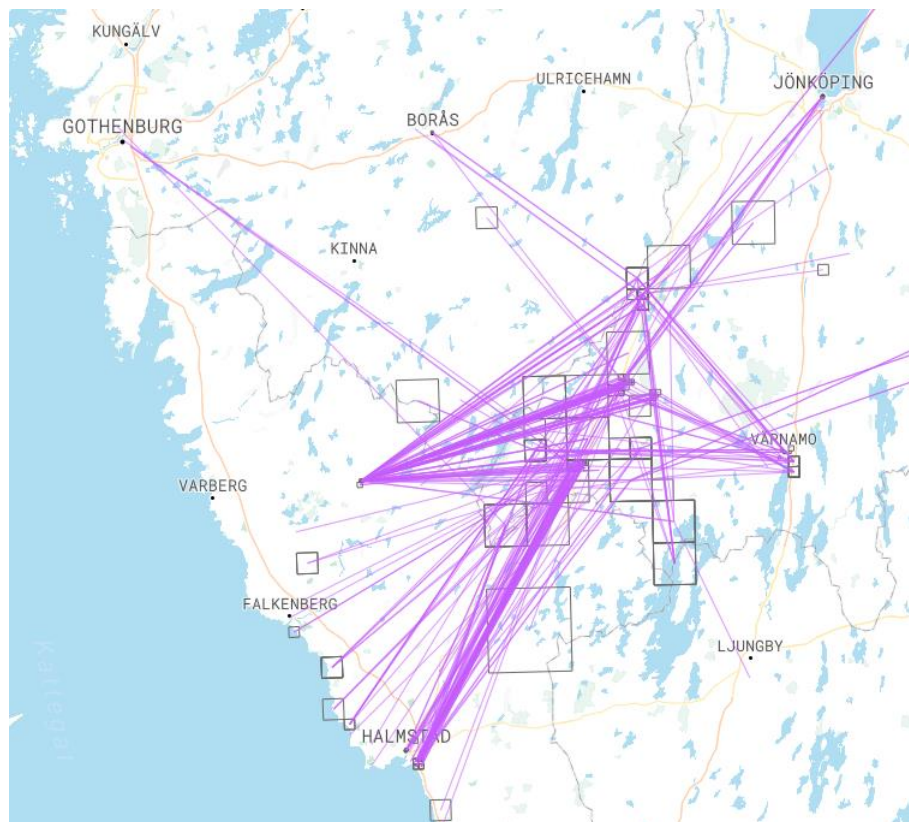
Kommunen befinner sig geografiskt i närheten till flera stora, kunskaps- och exportcentrala funktionella arbetsmarknadsregioner, däribland Göteborg, Borås, Jönköping och Halmstad. Att anslutas till dessa arbetsmarknadsregioner är av särskild vikt på grund av deras koppling till globala värdekedjor genom hamnar och flygplatser samt att de utgör kunskapscentrum genom universitet och annan forskning och utveckling. De större städerna har dessutom större kultur- och nöjesutbud än Gislaveds kommun.

En tydligare anslutning innebär att det är enklare för invånare, kompetens, kapital och kunskap att röra sig mellan de olika arbetsmarknadsregionerna och att det finns en naturlig koppling mellan områdena.

Kommunens geografi med flera tätorter utspridda över en stor yta innebär också att det råder olika förutsättningar gällande vilken arbetsmarknadsregion som respektive tätort har starkast förutsättningar att stärka sin anslutning till. I kommunens norra delar, inklusive Gislaved och Anderstorp, är det tydligast koppling till Jönköping och Borås arbetsmarknadsregioner. I söder är kopplingen till Halmstad mest aktuell. Detta tydliggörs i figur 8 nedan, där resvanorna mellan orterna presenteras.

²³ Tillväxtverket (2022)

Figur 8: Resvanor i kommunen

Karta: © 2022 Mapbox © OpenStreetMap

Om kommunen på ett bättre sätt kan kopplas till dessa arbetsmarknadsområden ökas också attraktiviteten i flera perspektiv. Näringslivet förbättrar sina logistiska förutsättningar och kompetensförsörjningen förenklas genom högre inpendling. Likaså kan nya relationer med företag i andra arbetsmarknadsregioner etableras, vilket skapar förbättrade förutsättningar för en mer integrerad marknad.

Även boendattraktiviteten förbättras genom ökad närhet till större städer. Om det är enklare att röra sig mellan arbetsmarknadsregionerna kommer fler anse att Gislaveds kommun är en rimlig boendeort. Möjligheter till pendling är en central del av detta, där kommunikationer till centralorterna i de andra arbetsmarknadsregionerna spelar stor roll.

Även attraktiviteten för besökare ökar om det finns en tydlig anslutning till dessa orter. Gislaveds kommun har bra förutsättningar för en aktiv turism och om det är enkelt att åka från de stora transportnav som är kopplade till Göteborg, Jönköping och Halmstad är det enklare för turister att utnyttja det som kommunen har att erbjuda. I detta fall bör även kopplingen till Alvesta nämnas, eftersom det är en viktig knutpunkt för längre resor via järnväg. Det är därför viktigt att upprätthålla en god infrastruktur i relation till dessa orter.

Kommunen behöver bemöta de förändrade förutsättningarna för service på landsbygden

De demografiska förändringarna med fler äldre och färre i arbetsför ålder kommer vara särskilt påtaglig i de mindre orterna i kommunen. Detta medför svårigheter att upprätta och driva offentlig och kommersiell service på dessa platser. Vilken grad av service som existerar på landsbygden påverkar hur attraktivt det är att bo, arbeta och driva företag i kommunens tätorter.

En minskande befolkning samt förändrade konsumtionsmönster genom e-handel och digitalisering har inneburit minskade förutsättningar för traditionell kommersiell service på landsbygden. En sådan utveckling har pågått under ett antal år, där butiker, apotek och andra serviceinrättningar minskat sin närvaro i glesbebyggda delar av landet.²⁴

Det kommer bli svårare att upprätthålla kommersiell service i de mindre tätorterna, i vissa fall även Gislaveds tätort. Det som styr huruvida en ort har kommersiell service är svårt att påverka för kommunens organisation, då det i hög utsträckning beror på förändrade kundunderlag och ekonomisk bärkraft. Kommunen behöver därför ta dessa nya förutsättningar i beaktande vid samhällsplanering och utveckling av kommunens orter.

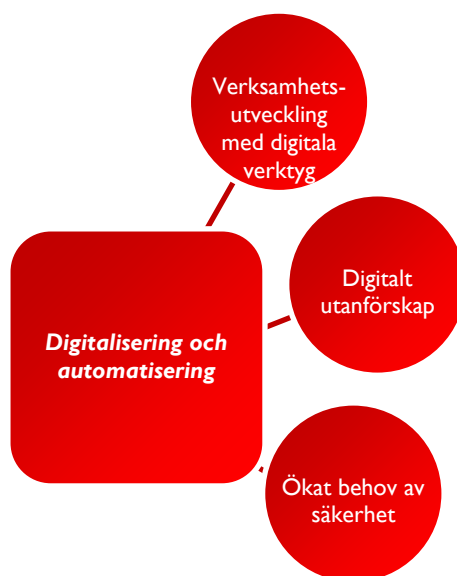
Frågor

- Vilka insatser i er verksamhet är viktiga för att stärka kommunens boendeattraktivitet?
- Hur påverkas ni av kommunens särskilda geografiska förutsättningar som beskrivits ovan?
- Hur kan er verksamhet stärka sin service gentemot boende, besökare och näringsliv?

²⁴ Tillväxtverket (2020)

Digitalisering och automatisering

Teknikutvecklingen påverkar företag, organisationer och individer i hela världen, inklusive Sverige och Gislaveds kommun. Framsteg inom bland annat it och artificiell intelligens förändrar vårt sätt att leva, arbeta och röra oss samt ger hopp om lösningar på flera stora utmaningar som mänskligheten står inför. Hur utvecklingen för dessa faktorer ser ut samt vilka möjligheter och utmaningar som finns i kommunen diskuteras nedan.

Förändringar i samhället genom teknikutveckling

Den allt snabbare teknikutvecklingen leder till omvälvande förändringar i samhället. Såväl arbetsmarknaden som välfärdstjänster kommer att påverkas på en rad olika sätt. Ny teknik bidrar inte bara till ett ökat välstånd utan förändrar också vårt sätt att leva och hur vi uppfattar vår omvärld, vilket tydliggörs av den ökade användningen av digitala tjänster. Stora förhoppningar ställs på att teknik i olika former ska bidra till lösningar för att hantera samhällsutmaningar som exempelvis en åldrande befolkning och klimatkris.²⁵

Även om möjligheterna är stora finns det samtidigt utmaningar med den pågående och alltmer accelererande teknikutvecklingen. De individer och organisationer som inte lyckas anpassa sig och förändra sig i takt med den tekniska utvecklingen kan drabbas hårt och hamna på efterkälken.

Mycket av teknikutvecklingen handlar om både automatisering och innovation, där möjligheter finns att effektivisera kommunens verksamheter. Digitaliseringen och framväxten av nya digitala verktyg och lösningar har successivt omformat processer, arbetsuppgifter och arbetssätt på arbetsplatser i hela världen under de senaste årtiondena. Utvecklingen har dessutom tagit ett stort språng framåt under pandemin som sannolikt kommer att ge eko långt in i framtiden. Pandemin har varit en tydlig drivkraft för förändring som tvingat företag och organisationer i hela världen att förändra sina arbetssätt i grunden.²⁶

²⁵ SKR (2021)

²⁶ Kommittén för teknologisk innovation & etik (2019)

Verksamhetsutveckling med hjälp av digitala verktyg

Digitalisering och automatisering är avgörande för att klara av att möta de ökade kraven på välfärden och är en del av lösningen för att hantera det faktum att kommunen kommer att ha svårt att rekrytera vissa personalkategorier i framtiden. För att lyckas dra nytta av digitaliseringens effekter och vinster krävs resurser för att satsa på utveckling i dessa frågor.²⁷ Många gånger är nyttan stor på sikt, men inledningsvis resurskrävande.

Sveriges kommuner står i startgroparna för att börja använda data på nya sätt. Datadrivet beslutsfattande definieras som att använda fakta, mätvärden och data för handläggning av beslut som är i linje med mål, riktlinjer och styrdokument. Med it-verktyg som använder artificiell intelligens och machine learning går det att verkställa processer där användaren inte ens behöver mata in data – utan där din dator eller ditt system är tillräckligt smart för att själv veta vilken information du har användning av.

Arbetsmarknaden kommer att påverkas genom en tilltagande automatisering och robotisering av mänskliga arbetsuppgifter. Utvecklingen skyndas på av nya landvinningar inom artificiell intelligens som bland annat gör det möjligt för maskiner att lära sig av sin omgivning och att se, läsa, tolka och känna igen mönster i stora datamängder. Allt tyder på att vi bara har sett början på denna utveckling.²⁸

Behovet från boende, besökare och näringsliv bör styra den digitala utvecklingen

Den digitala mognaden hos befolkningen innebär också ökade förväntningar på att kommunen tillhandahåller moderna stöd och tjänster.²⁹ Kraven på att kommunen skapar nya kontaktytor där invånare samlat kan möta kommunens verksamheter och tjänster ökar, oavsett vilka interna resurser som berörs.

För att nå alla målgrupper är det viktigt att erbjuda olika sorters kanaler. Det är en ständig utmaning att förnya strukturerna och arbetssätten så att de speglar samhällsutvecklingen. En sådan förändring är det pågående skiftet från centralt styrda lösningar till behovsskapade lösningar byggda på standardiserade flexibla plattformar, som blir det nya normala.

En utmaning för kommunens verksamheter är att den digitala utvecklingen också skapar ett värde för boende, besökare och näringsliv. Det finns risk för att digitaliseringen används för att göra det lättare att nå ett internt verksamhetsmål men att invånarnas och kundernas fokus kommer i andra

²⁷ SKR (2021)

²⁸ Stiftelsen för strategisk forskning (2018)

²⁹ Kommittén för teknologisk innovation & etik (2019)

hand eller glöms bort. Då kan digitala tjänster eller rutiner i värsta fall göra mer skada än nytta.

Med låg kännedom om invånares och kunders behov finns även risk för att beslut om digitala lösningar fattas om saker av mindre betydelse och att tid och resurser därmed slösas bort. Att satsa på åtgärder som skapar mest nytta för kommunens invånare och kunder och med hjälp av digitaliseringen utveckla verksamheterna utan att de viktiga mellanmänskliga mötena försvinner kommer vara av stor vikt för kommunen framöver.

Digitalt utanförskap och polarisering

Nya arbetssätt ställer ökade krav på hantering av demokratiska värden, transparens och likabehandling. Samtidigt växer även kraven på att kommunen inte enbart digitaliserar befintliga processer utan att även nya verksamhetsmodeller utvecklas där individen samlat kan möta kommunens verksamheter och tjänster. Det behöver finnas en medvetenhet om att ett digitalt utanförskap i samhället riskerar att skapa klyftor och gör vissa utsatta grupper än mer sårbara. Det är viktigt att tänka på att också använda enkla tekniska lösningar eller alternativa lösningar för att tillgodose olika gruppers behov. Grupper på arbetsmarknaden med låg digital kompetens riskerar att hamna utanför, med risk för ökad polarisering som följd.³⁰

Att ha en internetuppkoppling är centralt för att klara framtida välfärdsutmaningar, motverka digitalt utanförskap och ge förutsättningar för näringslivsutveckling både på landsbygden och i tätorterna.

Ökat behov av säkerhet

Hantering och användning av data blir alltmer komplex och viktigare ju fler saker vi kopplar upp. Det ställer bland annat krav på god styrning och kontroll, systematisk hantering av integritets- och säkerhetsfrågor liksom etiska överväganden. Molntjänster och förflyttning av data mellan olika verksamheter, oavsett om det är i en kommunal förvaltning eller över nationsgränser, gör att en verksamhet behöver ha kontroll och kunskap om var deras data befinner sig och lagras och vilka som har tillgång till dessa.³¹

³⁰ SKR (2021)

³¹ Göteborgs Universitet (2020)

Frågor

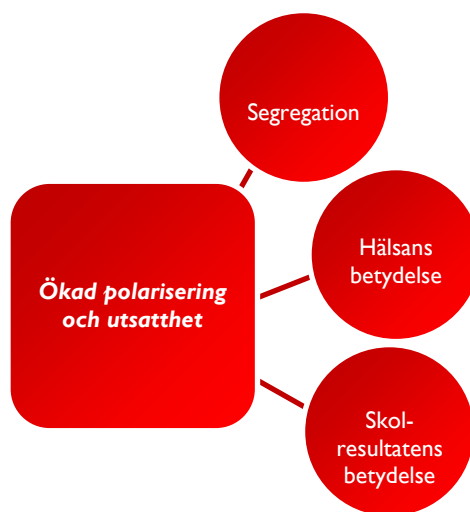
- Hur kan er verksamhet utvecklas med hjälp av digitala och automatiska lösningar?
- Hur tas behoven från invånare, besökaren näringsliv och civilsamhälle med i verksamhetens utvecklingsarbete?
- Hur kan problemet med digitalt utanförskap undvikas?
- Hur arbetar er verksamhet med att förebygga digital sårbarhet?

Ökad polarisering och utsatthet

Termen polarisering kan rymma olika dimensioner. Det kan handla om skilda åsikter på den politiska skalan eller skillnader i socioekonomiska villkor, vilket riskerar att leda till ett mer polariserat samhälle.³² Vi har traditionellt en låg grad av polarisering i Sverige, men nu ses tecken på ökat ideologiskt avstånd när det gäller frågor som rör mångkultur, identitet, globalisering och migration.

Sverige tillhör fortfarande de länder som har en relativt jämlik inkomstfördelning, men skillnaden mellan rika och fattiga växer.³³

Ökad polarisering och utsatthet riskerar att bidra till vikande tillit, ökad otrygghet, minskad social rörlighet och ökade spänningar mellan olika grupper. Nedan diskuteras ett antal faktorer som ökar risken för polarisering och skillnader i samhället.

Segregationens utveckling

Skillnader i hur vi bor beroende på vår ekonomiska standard har nationellt lyfts fram som en drivande faktor i segregationens utveckling. Kommunen har i flera strategier och planer pekat på vikten av en blandad bebyggelse där människor möts över de osynliga barriärer som skapas genom boendesegregation. Myndigheten Delegationen för segregation har genomfört en indelning av bostadsområden beroende på deras socioekonomiska status, där de utgår från hur många boende som har långvarigt bidragsmottagande eller långvarig arbetslöshet, hur stor andel som har låg ekonomisk standard och hur stor andel som endast har endast förgymnasial utbildning. Det finns totalt fem områdestyper:

³² SNS analys nr. 43 (2017)

³³ OECD (2017)

- Områdestyp 1 – områden med stora socioekonomiska utmaningar
- Områdestyp 2 – områden med socioekonomiska utmaningar
- Områdestyp 3 – socioekonomiskt blandade områden
- Områdestyp 4 – områden med goda socioekonomiska förutsättningar
- Områdestyp 5 – områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar

Det är framför allt viktigt att följa andelen som bor i områdestyp 1 och områdestyp 2 över tid, då dessa områden har socioekonomiska utmaningar som tydligt korrelerar med försämrade uppväxt- och levnadsvillkor.³⁴ Utvecklingen för Gislaveds kommun visas i tabell 2 nedan.

Tabell 2: Socioekonomisk segregation i Gislaveds kommun

	2011	2013	2015	2017	2019	2020	Antal i befolkningen, per områdestyp 2020
Områdestyp 1 – Områden med stora socioekonomiska utmaningar	6,2%	6,4%	6,8%	6,8%	7%	6,9%	2 031
Områdestyp 2 – Områden med socioekonomiska utmaningar	3,6%	3,2%	3,6%	7,1%	7,2%	6,9%	2 053
Områdestyp 3 – Socioekonomiskt blandade områden	67,6%	67,9%	62,3%	59,1%	49,8%	45,2%	13 396
Områdestyp 4 – Områden med goda socioekonomiska förutsättningar	22,6%	22,5%	27,3%	26,9%	36,1%	41%	12 155
Områdestyp 5 – Områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0

Källa: Delmos (2021)

Över tid har antalet och andelen boende i områden med socioekonomiska utmaningar ökat i kommunen. Detta beror på två faktorer, dels har fler flyttat in i området med stora socioekonomiska faktorer utan att socioekonomin förbättrats överlag, dels har vissa delar av våra tätorter klassificerats om från områdestyp 3 till områdestyp 2. Totalt bor nästan 4 100 personer i områden med socioekonomiska utmaningar.

Samtidigt har andelen som bor i områden med goda socioekonomiska områden ökat markant. Detta beror på att socioekonomin förbättrats på

³⁴ Delmos (2021)

landsbygden, där många områden klassificerats om från blandade områden till socioekonomiskt goda områden.³⁵

En tydligt drivande faktor i skillnaderna mellan socioekonomi är koncentrationen av olika upplåtelseformer i varje område. De områdena med i huvudsak villor har generellt högre socioekonomisk standard än de områdena med i huvudsak hyresrätter.

En annan dimension av segregation är den mellan utrikes och inrikes födda. I de flesta fall korrelerar den med den socioekonomiska segregationen i Gislaveds kommun, där områden med socioekonomiska utmaningar också har högre andel födda utomlands. I en enkätundersökning inom SFI ställdes bland annat frågan kring hur ofta de som läste kursen känner sig isolerad från det svenska samhället, vilket visas i tabell 3 nedan.

Tabell 3: Enkätundersökning till SFI Gislaveds kommun

	Aldrig	Sällan	Ibland	Ofta	Alltid	Antal svar
Hur ofta känner du dig isolerad från det svenska samhället?	45,16%	14,52%	32,26%	4,84%	3,23%	62

Källa: Invandrarindex (2021)

Resultatet visar på att det finns en andel utrikesfödda i kommunen som känner en viss isolering från det svenska samhället. Det är också runt 8% som känner sig mycket isolerade. Att inte känna sig delaktig i samhället är något som kan leda till ytterligare segregation i kommunen.

Ekonomisk utsatthet

Den ekonomiska tryggheten skapar ramarna för människors handlingsutrymme. Personer med låg ekonomisk standard lever i genomsnitt kortare och är oftare sjuka än de med hög ekonomisk standard. Svaga ekonomiska villkor kan dessutom påverka den sociala delaktigheten och möjligheten att påverka riktningen i sitt liv.³⁶

Kommunen har i relation till närliggande kommuner en hög andel barn som växer upp i hushåll med låg ekonomisk standard. Barn som växer upp under ekonomiskt utsatta förhållanden riskerar sämre fysisk och psykisk hälsa, sämre skolresultat och försämrade sociala relationer. Även ungdomskriminalitet, våld och arbetslöshet är högre bland barn som växt upp under sådana förhållanden. Alla dessa faktorer påverkar barnens möjligheter längre fram i livet.³⁷

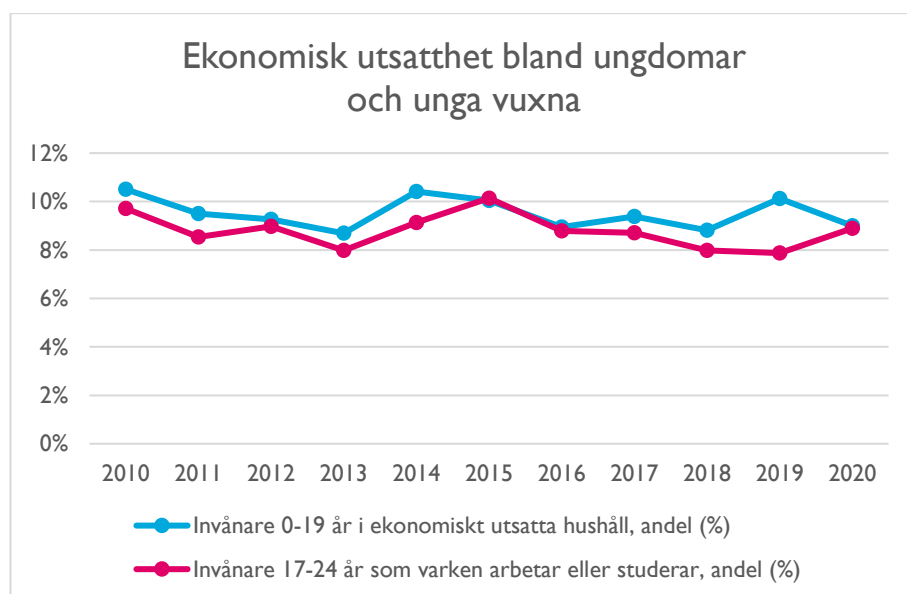
³⁵ Gislaveds kommun (2022)

³⁶ Gislaveds kommun (2022)

³⁷ Gislaveds kommun (2022)

Likaså har andelen ungdomar (17–24 år) som varken arbetar eller studerar legat stabilt runt 8–10 procent de senaste tio åren, vilket tydliggörs i figur 9 nedan. Att vara utanför arbetsmarknaden, framför allt i längre perioder, leder till betydligt sämre möjligheter att komma i arbete och därtill en ökad risk för ohälsa. Genom att studera unga som varken arbetar eller studerar ges möjlighet att följa en utsatt grupp som behöver stöd för att kunna vara självförsörjande. Nationellt har det visat sig att unga som varken arbetar eller studerar i större utsträckning har funktionsvariationer eller lider av psykisk ohälsa. Det är även så att de som står utanför arbetsmarknaden och utbildningsväsendet på detta sätt är en stor samhälls-ekonomisk kostnad, där det minskar den ekonomiska utveckling som skapar välmående och tillväxt i kommunen.³⁸

Figur 9: Ekonomisk utsatthet bland ungdomar och unga vuxna

Källa: Kolada (2022)

Vad det gäller andra grupper på arbetsmarknaden är arbetslösheten högre bland utrikesfödda, särskilt vad det gäller kvinnor födda utanför Europa. Arbetslösheten för kvinnor som är födda i ett annat land har inte minskat i samma utsträckning som andra grupper trots en gynnsam utveckling på arbetsmarknaden efter pandemin. Även utrikes födda ungdomar har vissa svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden.

³⁸ Nordström Skans, O. (2004), SOU 2018

Hälsa

En god hälsa är viktigt både för individen och ur ett samhällsperspektiv. Det finns på gruppnivå ett starkt samband mellan social position och hälsa. Överlag utvecklas hälsan i Sverige i en positiv riktning. Dock ökar skillnaderna mellan olika gruppers hälsa. En av de viktigaste faktorerna för människors hälsa är utbildningsnivå. Andra avgörande faktorer för hälsan är bland annat uppväxtvillkor, yrke, ekonomisk situation och boendemiljö. Hälsan är generellt sämre i särskilt utsatta grupper och inte sällan bidrar diskriminering till den upplevda sämre hälsan hos dessa grupper.³⁹

Ökad ohälsa och minskad rörelse bland barn och unga

Under en längre tid har en nedåtgående trend varit tydlig när det kommer till hälsan hos barn och unga i Sverige. Sedan mitten av 80-talet har andelen unga med återkommande psykiska problem fördubblats och idag uppger hälften av alla femtonåringar att de har dessa besvär. Samtidigt är andelen barn och unga med övervikt och fetma dubbelt så hög idag än i början av 90-talet. Detta är mycket tack vare ökat stillasittande och minskad fysisk aktivitet. Det är viktigt att skapa miljöer som bjuder in till rörelse och samt att uppmuntra barn och unga att använda aktiva transporter såsom cykel till skolan.⁴⁰ Forskning visar att övervikt och fetma påverkar den fysiska och psykiska hälsan negativt och riskerar att kvarstå i vuxen ålder.⁴¹

Även lokalt i Gislaveds kommun syns stora skillnader mellan unga killar och tjejer i uppskattad självkänsla, vilket visas i figur 10 nedan. Dessa skillnader syns även när killar och tjejer får uppskatta sin upplevda hälsa, där tjejers skattar sin hälsa lägre.⁴²

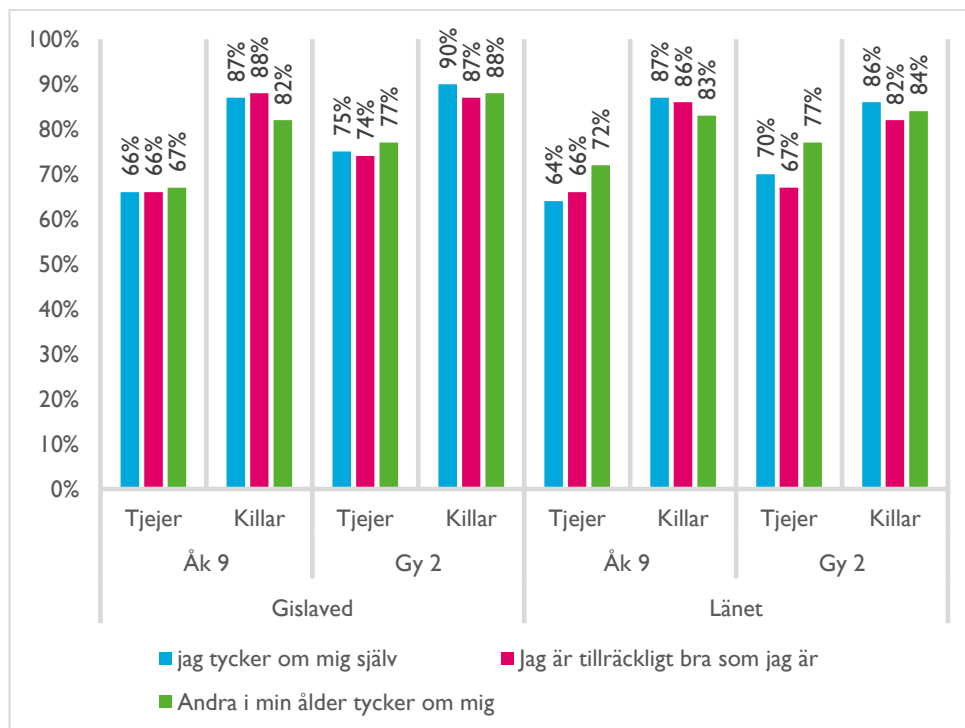
³⁹ Folkhälsomyndigheten (2019)

⁴⁰ Folkhälsomyndigheten (2021)

⁴¹ Folkhälsomyndigheten (2018)

⁴² Region Jönköpings län (2021)

Figur 10: Självkänsla bland ungdomar i kommunen

Källa: Region Jönköpings län (2021)

Ohälsan ökar också bland resten av befolkningen – men stora könsskillnader finns

Den ovan beskrivna ohälsan bland barn och unga riskerar att ligga till grund för ohälsa i vuxenlivet,⁴³ vilket gör det viktigt att arbeta med förebyggande folkhälsoarbete.

En stor andel svenskar rapporterar att de är stillasittande huvuddelen av dagen. Stillasittandet och bristen på fysisk aktivitet påverkar vårt välbefinnande och hur vi klarar oss i arbetslivet både i dag och i framtiden. Pandemin har ytterligare förvärrat situationen. Svenska studier som bygger på självrapportering visar att stillasittandet har ökat, vardagsrörelsen har minskat och motionstillfällena har blivit färre.⁴⁴

Den psykiska ohälsan har också ökat och är idag den främsta anledningen till att människor blir sjukskrivna.⁴⁵ Utvecklingen syns tydligast bland kvinnor och unga vuxna. Mellan 2008 och 2018 ökade andelen sjukfall på grund av psykiska diagnoser från 18 till 31 procent bland kvinnor i åldrarna 20–29.⁴⁶

⁴³ Socialstyrelsen (2017)

⁴⁴ Folkhälsomyndigheten (2021)

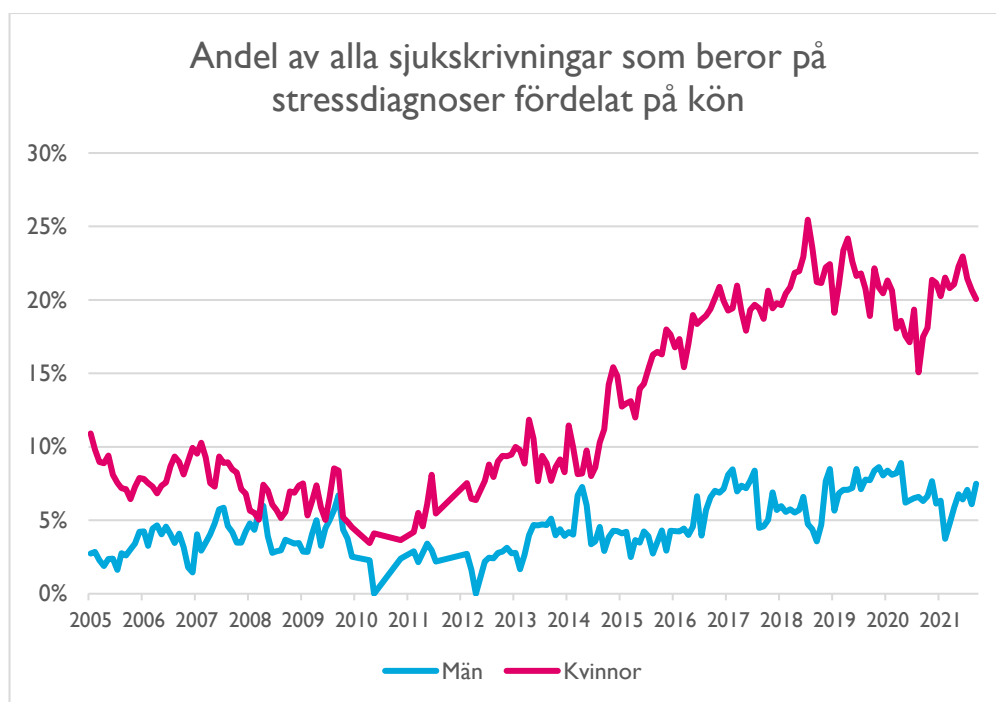
⁴⁵ Försäkringskassan (2020)

⁴⁶ Jämställdhetsmyndigheten (2021)

Även om ökningen inte har varit lika stor som i de yngre åldersgrupperna är kvinnor i åldrarna 30–34 de som löper störst risk att sjukskrivas till följd av psykiska besvär. Det handlar då ofta om en akut stressreaktion. En tänkbar anledning är att det är då många kvinnor har som mest att göra. Många i gruppen har små barn, tar störst ansvar för hushållsarbetet och ska samtidigt förvärvsarbeta och göra karriär.⁴⁷

Denna utveckling är också tydlig i Gislaveds kommun, med stora könsskillnader vilket visas i figur 11 nedan.

Figur 11: Stressdiagnoser över tid i Gislaveds kommun

Källa: Försäkringskassan (2022)

⁴⁷ IFAU (2022), se även Angelov, Johansson, Lindahl, och Lindström (2011)

Även gruppen äldre är utsatt vad det gäller ökad ohälsa. Enkätundersökningar genomförda av socialförvaltningen visar att den största oron bland äldre är ensamhet kopplat till sitt boende.⁴⁸ Många nationella undersökningar visar att ensamheten ökar bland äldre, där kommunen kan behöva ta ett större socialt ansvar för att förhindra psykisk ohälsa och social utsatthet. Givet de demografiska förändringar och utmaningar med kompetensförsörjning som beskrevs i kapitel I är det förebyggande arbetet hos den äldre befolkningen viktig. Detta kan exempelvis vara att förhindra fallskador, ökad aktivering samt att tidigt kunna fånga upp ökad ohälsa bland äldre individer.

Att klara skolan är en förutsättning för goda livsvillkor

Fullföljd skolgång är en nyckel till goda livsvillkor och god hälsa.

I dag krävs ofta lägst gymnasieexamen för att få goda förutsättningar på arbetsmarknaden.⁴⁹

Forskning visar att föräldrars utbildningsbakgrund är en avgörande faktor för elevers förutsättningar att klara studierna. Detta gäller både inrikes och utrikes födda elever, även om det ska nämnas att det är svårt för de med kort vistelsetid i landet att prestera skolresultat i nivå med befolkningens genomsnitt.

Både nationellt och i Gislaveds kommun är att det svårare för elever från studieovana familjemiljöer att lyckas i skolan, vilket längre fram kan komma att påverka deras framtidsmöjligheter negativt.⁵⁰ Det finns dessutom skillnader mellan pojkar och flickor, där den förstnämnda gruppen har lägre andel behöriga till minst yrkesprogram på gymnasiet.

Även i gymnasiet finns tydliga skillnader mellan pojkar och flickor, där den förstnämnda gruppen presterar sämre än den sistnämnda vad det gäller andelen som tar examen inom fyra år efter påbörjad skolgång. Kommunens resultat inom skolan är fortsatt sämre än de flesta andra kommuner i riket.⁵¹

Frågor

- Vilka insatser behöver prioriteras för att motverka polarisering?
- Vilka målgrupper kräver ytterligare insatser för att kommunen ska kunna nå i er verksamhet?
- Hur kan ni bidra till förbättrade uppväxtvillkor för barn och unga i kommunen?
- Hur kan ni arbeta i er verksamhet för att förebygga sjukfrånvaro?
- Hur arbetar ni förebyggande mot psykisk ohälsa bland er personal?

⁴⁸ Gislaveds kommun (2022)

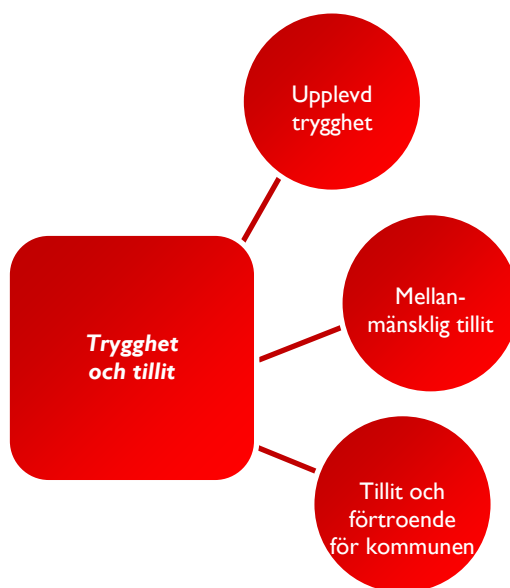
⁴⁹ Försäkringskassan (2020)

⁵⁰ Folkhälsomyndigheten (2022)

⁵¹ Kolada (2022)

Social trygghet och tillit

Trygghet och tillit har återkommande lyfts fram som en av de viktigaste beståndsdelarna i ett välfungerande samhälle. En rad negativa faktorer är kopplade till minskad trygghet och tillit, där det hämmar samhällsutvecklingen, minskar boendeattraktiviteten samt ökar den upplevda oron och ångesten för individen. Med trygghet menas framför allt att man inte ska känna sig rädd eller orolig för sin egen säkerhet, men också i vilken grad man upplever att tryggheten i samhället är ett problem. Tilliten handlar om i vilken grad vi litar på varandra, det vill säga mellanmänsklig tillit, och i vilken grad vi litar på de offentliga institutioner som finns i samhället. Hur utvecklingen för dessa faktorer ser ut i kommunen diskuteras nedan.

Den upplevda tryggheten i samhället

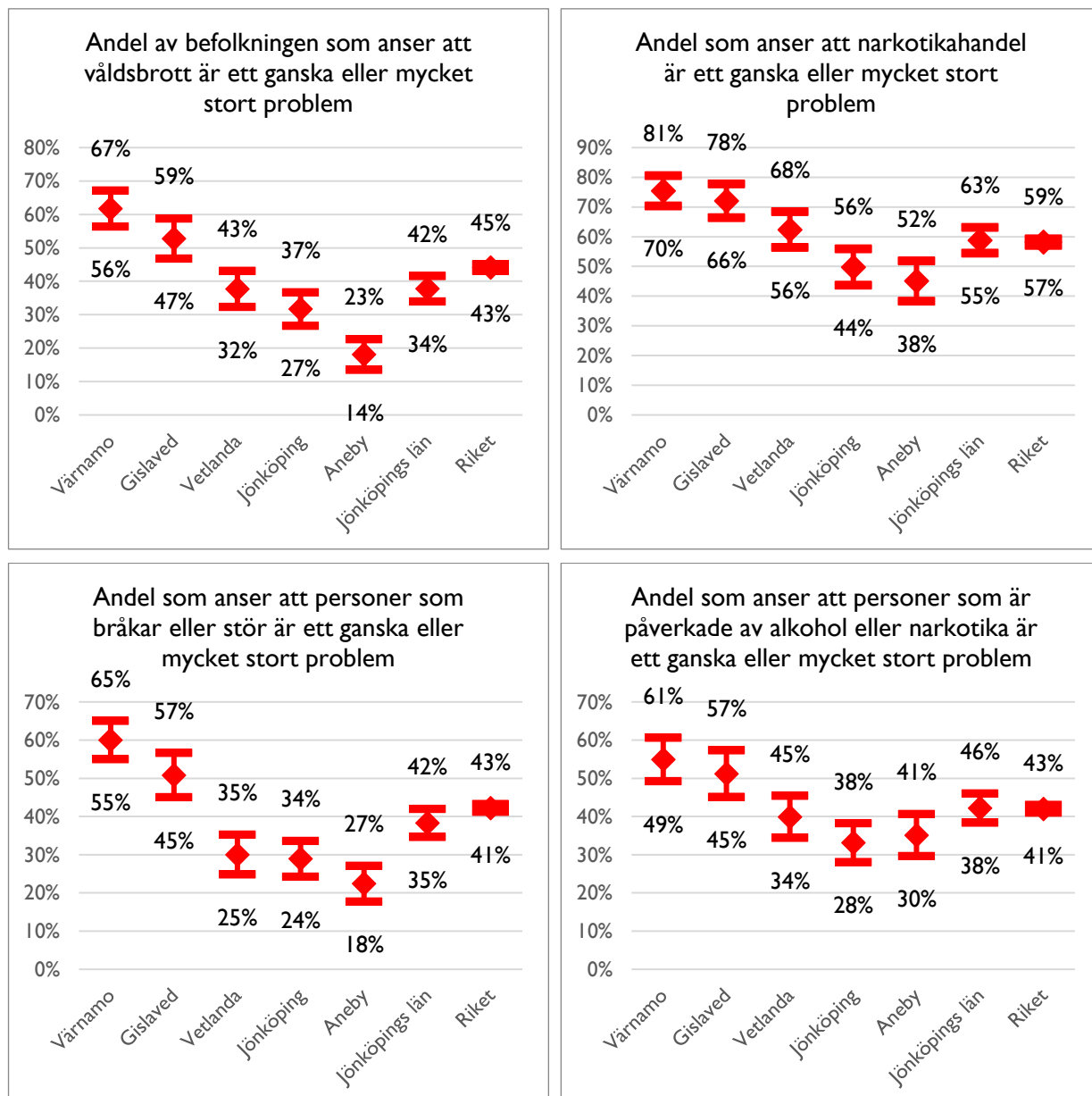
En otrygg befolkning, där individer avstår från vissa aktiviteter på grund av rädsla, kan i längden leda till att den informella sociala kontrollen minskar. Med detta menas färre och färre människor väljer att ingripa när de ser någonting som är fel eller när människor i området beter sig på ett oacceptabelt sätt. Detta riskerar i längden att leda till mer och grövre brottslighet.⁵² Som tidigare nämnt är det också viktigt för kommunens boendeattraktivitet. Den sociala tryggheten kan delas in tre delar:

- Invånarnas syn på den generella tryggheten i samhället
- Vilken oro invånarna känner för sin egen trygghet
- Brottsstatistikens utveckling

Invånarnas syn på den generella tryggheten i samhället är lägre i Gislaveds kommun än riket och länet. Detta exemplifieras av figur 12 nedan, där särskilt andelen som anser att våldsbrott, narkotikahandel, grupper och gäng samt alkohol- och narkotikapåverkade personer som bråkar eller stör är högre i kommunen i genomsnitt.

⁵² Mellgren och Kronqvist (2013)

Figur 12: Uppfattningar om olika trygghetsfaktorer i kommunen

Källa: SCB (2022)

Detta ska dock ställas i relation till vilken oro invånarna känner gällande sin egen trygghet. Gislaved sticker inte ut på något sätt vad det gäller oro för att våldsbrott, inbrott, hot och hat på internet eller sexuella trakasserier. Detta innebär att det finns en utbredd uppfattning om att Gislaveds kommun har problem med sin trygghet, men att invånarna inte känner sig mer otrygga sett till sannolikheten att de råkar ut för brott själva.

En viss förklaring till detta kan hittas i brottsstatistiken, som ökade 2018–2020.⁵³ Dessutom har flera medialt uppmärksammade våldsdåd inträffat i kommunen, vilket gör att bilden av tryggheten i kommunen påverkas negativt.

En annan viktig del i kommunens trygghetsarbete är att förebygga och ge stöd vid brott i nära relation. Brotten kan vara fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld. Det kan också vara brott där man tvingar eller hotar någon, stänger in någon eller befinner sig hemma hos någon utan lov. Den här typen av brott förekommer i alla former av relationer, i alla samhällsgrupper, i alla delar av landet. Barn och unga är extra utsatta då den vanligaste förövaren vid brott mot barn är en förälder eller annan närstående till familjen.⁵⁴

En annan grupp som också utsätts för brott är företagare. En enkätundersökning från Företagarna visar att andelen företagare som utsatts för brott är 36% nationellt.⁵⁵ Har företaget anställda är det nästan vartannat företag som blivit utsatt. Konsekvenserna av detta är en minskad tilltro till rättsväsendet, ökade kostnader för företagen och uppskjutna investeringar. Dessutom har andelen företagare som funderat på att lägga ner sin verksamhet på grund av brottsligheten har ökat från 13 till 19 procent 2017–2020.

Långsiktigt riskerar detta att hämma den ekonomiska utvecklingen i kommunen och i riket som helhet. Brottslighet mot företag minskar tillväxt och hämmar samhällsutvecklingen. Det är därför av vikt att företagens situation vägs in i det trygghetsskapande arbetet.

⁵³ Kolada (2022)

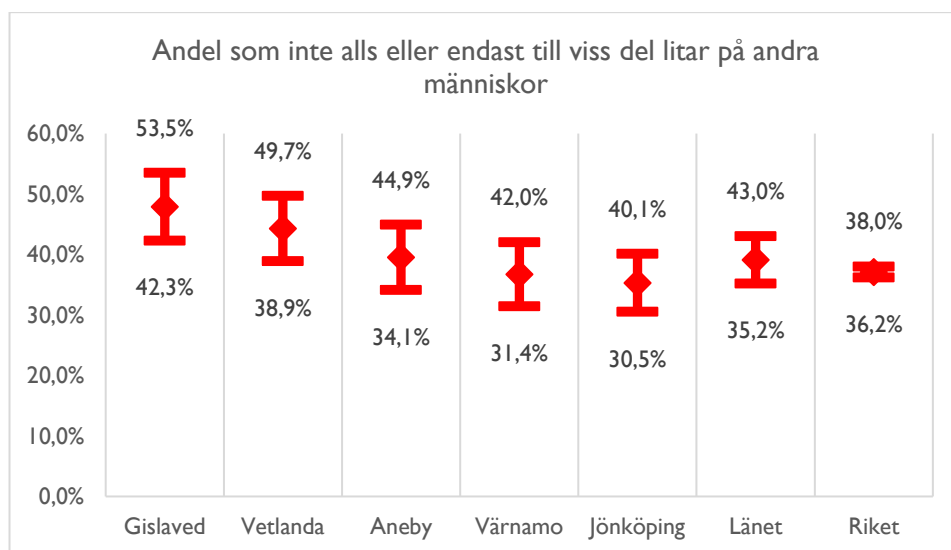
⁵⁴ Polismyndigheten (2022)

⁵⁵ Företagarna (2021)

Mellanmänsklig tillit är viktigt i landsbygdskommuner

Den mellanmänskliga tilliten är en grundläggande förutsättning för ett välmående samhälle och korrelerar mycket med den upplevda tryggheten. Tillit minskar upplevelsen av stress samt gör den sociala världen mer hanterbar. Den ses också som en viktig beståndsdel i den demokratiska processen och utvecklingen av demokratiskt engagemang. I kommunen noteras att färre i befolkningen anger att de litar på andra människor i jämförelse med riket, då runt hälften angett att de inte alls eller endast till viss del litar på andra människor.

Figur 13: Medborgarundersökning tillit till andra människor

Källa: SCB (2021)

Att stärka den mellanmänskliga tilliten är också en viktig del i arbetet med kommunens boendeattraktivitet, då en hög tillit krävs i mindre landsbygdssamhällen för att de ska upplevas som nära och trygga.

Tillit och förtroende till offentliga verksamheter

Vilket förtroende och vilken tillit invånare har för kommunens verksamheter är viktigt för kommunkoncernens förmåga att genomföra sina välfärds-tjänster och för att skapa samhällsutveckling i vårt geografiska område. Tilliten till det offentliga har länge varit ett utmärkande drag för Sverige och andra övriga nordiska länder. Däremot har tendenser till minskat tillit mot det offentliga noterats över tid.⁵⁶

I Gislaveds kommun visar vissa enkätundersökningar på missnöje och missuppfattningar kring kommunens arbete. SCB:s medborgarundersökning belyser det faktum att det i genomsnitt är fler i kommunen än riket som anser att kommunens anställda inte arbetar för kommunens bästa. Enkäten visar också på en generell uppfattning om att politiska beslut inte är genomtänkta och genomarbetade samt att kommunen inte sköter sina verksamheter på ett bra sätt. Enkätsvaren presenteras i tabell 4 nedan.

Tabell 4: Befolkningens syn på kommunens organisation

Andel som svarat att:	Andel av befolkningen		
	Gislaveds kommun	Jönköpings län	Riket
kommunens anställda "inte alls" eller endast "till viss del" arbetar för kommunens bästa	53% ($\pm 6,3$)	40% ($\pm 4,2$)	45% ($\pm 1,1$)
politiska beslut som fattas i kommunen "inte alls" eller endast "till viss del" är genomtänkta och genomarbetade	85% ($\pm 4,3$)	74% ($\pm 3,6$)	75% ($\pm 1,0$)
kommunen sköter sina verksamheter "ganska dåligt" eller "mycket dåligt"	33% ($\pm 5,7$)	14% ($\pm 2,6$)	19% ($\pm 0,8$)

Källa: SCB (2022)

Även om dessa siffror ska tolkas med försiktighet då det kan finnas delar som är kopplade till missnöjdhet med sakpolitiska beslut bör informationen uppmärksammas och följas över tid.

Stärkt förtroende genom leverans av service samt rättssäkra processer och beslut

Förtroendet för kommunen grundar sig i dess förmåga att leverera den service som boende, besökare och näringsliv förväntar sig. Detta innebär att kommunen ska upprätthålla service i enlighet med lagstadgade krav samt den efterfrågan som finns i samhället, i den mån det är möjligt. På så sätt stärks förtroendet för kommunen över tid.

⁵⁶ SCB (2022)

En annan viktig aspekt är hur vi bättre kan kommunicera och förklara politiska beslut och politiska processer. Detta berör rättssäkerheten i beslut och processer, vilket innebär att kommunen utför sin myndighetsutövning på korrekt sätt enligt grundlag, lag och andra författningar som är relevanta.⁵⁷

Men att beslut fattas på korrekt sätt är inte alltid avgörande för att skapa tillit, särskilt inte om den som mottagit beslutet inte förstår innehållet eller varför beslutet är taget. Det är därför viktigt att beslut är välformulerade och tydliga för den det gäller. Oavsett om beslutet är positivt eller negativt ska den berörde uppleva att den förstår varför ett beslut tagits och hur det har gått till.

En bra kommunikation innebär också att invånare, företag och andra aktiva inom kommunens gränser upplever att kommunen omhändertar deras synpunkter och önskemål. Kommunen kan inte tillgodose alla önskemål som inkommer, men genom att bekräfta och återkoppla till den organisation eller person som kontaktat kommunen på ett professionellt och förtroendegivande sätt kan förtroendet mellan kommun och den som inkommit med önskemålet förbättras.

En mer långsiktig utveckling som identifierats som ett hot mot förtroendet till offentliga organisationer är etablerade försök att missbruka de välfärdssystem som finns. På senare år har flera fall av missbruk av offentliga system och organiserade försök att genom otillåtna medel ta del av bidrag, pengar och andra förmåner från den offentliga sektorn uppmärksammats i vissa av rikets större städer.⁵⁸ En risk finns att sådana företeelser sprider sig till mindre kommuner.

Aktörerna bakom sådant missbruk av de offentliga systemen kan utgöras av enskilda personer som tillskansar sig fördelar, företag, föreningar och kriminella grupperingar som utnyttjar välfärdssystemet eller aktörer inom kommunen eller regionen som gynnar sig själva eller en grupp de tillhör.⁵⁹ Detta drabbar inte bara den kommunala organisationen utan även boende, besökare och näringsliv. Det kan också gälla miljöbrott, exempelvis illegal avfallshantering, något som kan få stora följder för både miljö och människor.

⁵⁷ Kumlin och Rothstein (2001).

⁵⁸ SOU (2017)

⁵⁹ SKR (2021)

Riskfaktorer kopplade till minskad rättssäkerhet

Det har identifierats ett antal riskfaktorer kopplat till minskad rättssäkerhet och ökat missbruk av välfärdssystemen.⁶⁰ Den första riskfaktorn är användandet av oriktig identitet eller oriktiga identitetshandlingar. Om uppgifter som är registrerade i främst folkbokföringsdatabasen inte är sanningsenliga har det en betydande konsekvens för utbetalningar från välfärdssystemet. Det gäller även uppgifter som registreras av Bolagsverket, där det kan försvåra förutsättningar att utreda och lagföra brottsligheten.

Den andra riskfaktorn som identifierats är kvaliteten på beslutsunderlag hos utbetalande aktörer. Ofta är inte förutsättningarna att kontrollera inlämnade uppgifter ändamålsenliga och det ökar risken att beslut om ersättningar blir felaktiga då det fattas på felaktiga beslutsunderlag. Detta gäller särskilt uppgifter från företag och föreningar.

Den sista riskfaktorn som identifierats är bristande förståelse för regelverk. Detta gäller framför allt den kommunala organisationen, där det krävs tydliga interna regelverk och riktlinjer för avtalsskrivningar, jävsituationer, utbetalningar och beslut krävs. Även ordentlig uppföljning av avtal är viktigt för att kunna identifiera eventuellt missbruk.

Frågor

- Hur kan er verksamhet bidra med trygghetsskapande arbete?
- Vilka risker identifierar ni gällande minskad tillit gentemot er verksamhet?
- Vilka insatser krävs för att skapa förståelse för era verksamheter bland invånarna?
- Vad ser ni för risker och sårbarheter i er verksamhet för välfärdsbrottslighet och hur hanterar ni det?
- Hur arbetar er verksamhet med kravställning på externa utförare?
- Hur arbetar ni med strukturerad uppföljning av ingångna avtal för att kunna säkerställa tillräcklig leverans eller upptäcka och beivra felaktigheter?

⁶⁰ SOU (2017)

En hållbar samhällsomvandling

För att minska människans klimatpåverkan och hushålla med naturresurser kommer en grön samhällsomvandling behövas, där det traditionella linjära ekonomiska systemet ersätts av en cirkulär ekonomi. Detta innebär ett stort fokus på reducerade utsläpp av växthusgaser och en minskning av andra negativa miljöeffekter. För att möta de kommande konsekvenserna av miljöförändringarna kommer också ett ökat fokus på klimatanpassningar, livsmedelsförsörjning och energitillförsel vara högst aktuellt för Gislaveds kommun.

Utsläppsminskningar krävs för att nå globala mål

Utsläppen av växthusgaser, särskilt koldioxid, leder till snabbare global uppvärmning. Att minska dessa utsläpp är därför en av de största globala utmaningarna framåt. En ansevärd andel av utsläppen av koldioxid ackumuleras i atmosfären, vilket innebär att koncentrationen av koldioxid ökar kontinuerligt. Det är denna koncentration som driver klimatförändringarna och den temperaturökning det innebär.⁶¹ När våra utsläpp av koldioxid minskar, minskar inte koncentrationen av koldioxid i atmosfären. Den ökar bara i en lägre hastighet. Det är därför viktigt att se på utsläppsproblemet som något som måste åtgärdas i närtid, annars ackumuleras en sådan koncentration av koldioxid att de mål som antagits globalt genom Parisavtalet inte uppfylls.

⁶¹ Heggstad. Persson och Wallin (2022/#1)

Kommunen kommer att behöva arbeta med att få ned utsläppen på bred front, både i de egna verksamheterna men också inom kommunens gränser. Kommunens koldioxidbudget⁶² presenterar en modell för att tänka kring utsläpp utifrån vilken grad av rådighet som finns för påverka nivåerna:

1. Direkt rådighet

Utsläpp som kan minskas som en direkt följd av en åtgärd från kommunen. Detta innefattar den egna verksamhetens utsläpp av växthusgaser.

2. Indirekt rådighet genom styrmedel

Utsläpp som kan minskas genom att kommunen underlättar beteendeförändring hos andra. Detta innefattar exempelvis kravställning i upphandling, skapa förutsättningar för hållbart resande eller förbättrad avfallshantering.

3. Indirekt rådighet genom kommunikation

Utsläpp som kan minskas till följd av att kommunen bidrar till ökad medvetenhet hos – och samverkan mellan – aktörer inom kommunens territorium. Detta kan ske genom informationskampanjer eller andra former av upplysning.

För att minimera utsläppen måste varje verksamhet fundera över hur de arbetar enligt de nivåer som beskrivs ovan. Detta gäller särskilt i relation till de problem som beskrivs i de nästkommande avsnitten.

En omvandling från linjär till cirkulär ekonomi

Hur produkter, material och tjänster utformas, används och kasseras är en av de stora utmaningarna utpekade i omställningen mot ett miljömässigt hållbart samhälle. Därför har omställningen till en cirkulär ekonomi flyttats högst upp på dagordningen i många internationella och nationella strategier.⁶³ En cirkulär ekonomi kan beskrivas som en ekonomi där avfall i princip inte uppstår utan resurser kan behållas i samhällets kretslopp eller på ett hållbart sätt återföras till naturens egna kretslopp. Syftet är att behålla produkter, material och resurser i ekonomin så länge som möjligt, samtidigt som avfallet minimeras. På så sätt utnyttjas de naturresurser som utvinns på ett bättre sätt och de nuvarande negativa miljöeffekterna dämpas.

Den cirkulära omställningen kommer innebära två saker: dels blir det ett större fokus på hur kommunens organisation och bolag kan bli cirkulära i genomförandet av sina uppdrag, dels kommer krav ställas på hur kommunen

⁶² Heggstad, Persson och Wallin (2022/#1)

⁶³ Europeiska kommissionen (2015)

kan underlätta en omställning för företag, organisationer och invånare ute i samhället.

Sett till det förstnämnda blir det viktigare att utveckla hur cirkulär kommunen och dess bolag är i utförandet av de välfärdstjänster som de ansvarar för. Det kommer med hög sannolikhet bli vanligare i upphandlingar att ställa krav på cirkulära tjänster, produkter och material, vilket kommer kräva intern kompetens i upphandlingsfrågor som rör miljö och ett etablerat stöd till verksamheterna som upphandlar.

Kommunen och dess bolag kommer också behöva underlätta omställningen mot en cirkulär ekonomi i samhället genom samhällsplanering, avfallshandling och kravställning gällande material i exempelvis byggnationer. Eftersom kommunens näringsliv i hög grad består av tillverkningsindustri inom områden där cirkulära lösningar kommer bli allt mer vanliga (exempelvis plast, gummi och metall) kommer kommunen behöva förstå företagens behov och möjliggöra för deras omställning, särskilt vad det gäller användningen av planmonopolet och avfallshandling.

Klimatförändringarnas konsekvenser för kommunens beredskap och samhällsutveckling

Klimatförändringarna kommer leda till att det blir *varmare, torrare* och *blötare* i Jönköpings län.⁶⁴ Den *varmare* luften kommer leda till värmeböljor som kvarstår i upp till två veckor, vilket ska ställas i relation till de två dagar som nuvarande värmeböljor i genomsnitt varar. Den *varmare* luften leder också till att avdunstningen från marken och vattenytor ökar samt att vegetationen kräver mer vatten, vilket skapar ett *torrare* klimat. Detta påverkar grundvattennivåerna när tillgången på vatten i åar, bäckar, sjöar och i marken minskar. Slutligen blir det paradoxalt nog också *blötare*, då regnet kommer samlas i kraftiga skurar. Det innebär att fler och större översvämningar kommer inträffa jämfört med hur det ser ut idag. I den sydvästra delen av Jönköpings län, Gislaved inräknat, förväntas en 50-procentig ökning av regn på vintern.

De ovanstående förändringarna kommer att ställa stora krav på samhällsplanering förändring den kommande tiden och att en preventiv anpassning genomförs. Kommunen kommer spela en viktig roll i att minska samhällets sårbarhet gentemot förändringarna, särskilt då den ansvarar för flera samhällsviktiga funktioner och utveckling av vissa delar av infrastrukturen. Det finns också tydliga tecken och förslag på att kommunen ska få ett områdesansvar för samordning av riskområden och klimatanpassningsåtgärder för både kommun och andra fastighetsägare.

⁶⁴ Jönköpings län (2022)

Förändrad nederbörd påverkar vår vattenförsörjning

Det faktum att det blir både torrare och blötare kommer påverka hur kommunen hanterar sin vattenförsörjning. Även om vattentillgången förväntas vara fortsatt god i stora delar av landet,⁶⁵ däribland Gislaveds kommun, kommer delar av Sydsverige få större problem med sin vattenförsörjning. Kommunens vatten kan därför komma att behövas i andra delar av landet. Sjön Bolmen bidrar redan idag till vattenförsörjningen i flera skånska kommuner, men även andra vattendrag och grundvattenförekomster i kommunen kan bli aktuella. Dessa frågor kommer att behöva behandlas och uppmärksammas i framtida planering av infrastruktur.

Det förändrade mönstret för nederbörd, med fler och större översvämningar och skyfall, innebär även nya risker då föroreningar kan föras ut i sjöar och vattendrag. Det kan även innebära att föroreningar från förorenad mark och gamla deponier kan spridas. Kommunerna kommer behöva ta ett stort ansvar i sin samhällsplanering för att minska sårbarheten i vattenförsörjningen, särskilt gällande skydd av vattentäkter, sanering av förorenad mark samt minskning av risken för utsläpp från transporter och andra verksamheter.

Infrastruktur och byggnader kommer behöva anpassas

Även infrastrukturen och byggnader i kommunen kommer behöva anpassas till de förändringar som det nya klimatet för med sig. Till exempel kommer det ökande antalet översvämningar leda till skador på hus och lokaler, särskilt vad det gäller strandnära bebyggelse. Det kan också påverka vägar och annan infrastruktur som ofta återfinns nära vattendrag eller sjöar.⁶⁶

Den varmare luften kommer också innebära mycket höga temperaturer i bebyggd miljö, vilket gör samhällsplaneringen viktig för att undvika de negativa hälsoeffekterna det medför. Det ställer också krav på byggnader som innehar samhällsviktig verksamhet, däribland vård- och omsorg, att kunna klara värmeböljor och andra klimatrelaterade konsekvenser.

⁶⁵ Naturvårdsverket (2022)

⁶⁶ Jordbruksverket (2022)

En stark lokal livsmedelsproduktion stärker krisberedskapen och näringslivet

Den negativa utvecklingen av säkerhetsläget i Europa och konsekvenserna av klimatförändringarna visar på en ökad vikt av nationell livsmedelsproduktion. Hur och var maten kommer att produceras i framtiden är en fråga som kommer öka i relevans och aktualitet de kommande åren. Eftersom Gislaveds kommun är en landsbygdskommun med fler jordbruksföretag och fler anställda inom jordbrukssektorn än genomsnittet är den av särskild vikt för kommunen.⁶⁷

Genom att stärka livsmedelsproduktionen i Gislaveds kommun bidrar kommunen till en nationell robust livsmedelsproduktion. Det stärker både den nationella och kommunala krisberedskapen, där livsmedelskedjan är en väsentlig del av förmågan att hantera längre kriser. En ökad matproduktion skapar också starkare gröna näringar, vilket ger ett mer diversifierat näringsliv och ett starkare företagande i kommunen.

Trots att kommunen kan anses ha en större jordbrukssektor än genomsnittet i riket bedöms försörjningsbalansen, vilket kan förklaras som hur många av kommunens invånare vår matproduktion skulle räcka till per år, endast till 46%.⁶⁸ Den nationella livsmedelsförsörjningen är givetvis mer komplex och innefattar olika typer av produktion i olika delar av landet. Inte heller allt kan produceras inom varken kommunen eller Sveriges gränser. Däremot tyder detta på att den närproducerade livsmedelsproduktionen kan öka ännu mer.

Flera faktorer är viktiga sett till förmågan att öka livsmedelsproduktionen. Dels krävs det samarbete och samverkan inom regionen för att kunna hantera stora delar av den komplexa livsmedelskedjan, dels krävs det aktiva insatser och anpassningar från det offentliga för att möjliggöra att lokala producenter tar del av de offentliga upphandlingarna. En annan viktig aspekt är matsvinnet. Det slängs mycket mat i kommunens verksamheter, där insatser och arbete pågår för att minska detta.

⁶⁷ Tillväxtverket (2020)

⁶⁸ Beräkningar från hushållningssällskapet (2022)

Ett ökat energibehov på agendan lång tid framöver

Sveriges energibehov förväntas öka de kommande åren på grund av en ökad elektrifiering och digitalisering, särskilt i industrin och transportsektorn. Dessutom pekar Energimyndigheten på förändringar i strukturen på elproduktionen, där de förutspår en utveckling mot småskalig och decentraliserad elproduktion.⁶⁹ Den mest dominerande faktorn i trenden är ett ökat utnyttjande av solenergi och vindkraft.

Kommunerna kommer spela en nyckelroll i hur den förändrade elproduktionen kommer att se ut eftersom solenergi och vindkraft kommer att behöva etableras inom ramen för deras planmonopol. Enligt Energimyndighetens framräknade regionala utbyggnadsbehov av vindkraft ska Jönköpings län bygga 143 verk med en total planeringsyta på 135 km².⁷⁰

Den ökade elanvändningen kommer också belysa möjliga problem med överföringskapaciteten i elnätet. Risken för flaskhalsar, vilket innebär att nätet inte klarar av att överföra så mycket el som marknaden efterfrågar, ökar ju mer el som krävs. Sådana flaskhalsar påverkar samhället negativt, där det kan hindra tillväxt och omställningen till ett mer miljömässigt hållbart samhälle. Frågan om överföringskapacitet ligger utanför kommunens rådgivning, men är en viktig fråga för kommunens möjlighet till en hållbar omställning.

Det som kommunen framför allt kan arbeta med är energieffektivisering. Detta innebär att aktivt arbeta med att spara energi i byggnader och verksamheter. Enligt beräkningar från SKR finns det möjlighet att spara upp till 7 miljarder kronor årligen på nationell nivå genom energieffektivisering i regioner och kommuner.⁷¹

⁶⁹ Energimyndigheten (2021a)

⁷⁰ Energimyndigheten (2021b)

⁷¹ SKR (2021)

Omställningen till hållbart resande kräver insatser av kommunen

Transporter utgör en av de största utsläppssektorerna. Totalt står de för 42% av alla territoriella utsläpp inom kommunens gränser.⁷² Stora infrastrukturförändringar är att vänta i och med att trafiken ska ställa om till att bli mer hållbar, där kommunerna kommer spela en viktig roll genom sitt ansvar för olika delar av infrastrukturutvecklingen.

Andelen privata fossiloberoende bilar i fordonsflottan är lägre i kommunen än nationellt, vilket inte är ovanligt för landsbygdskommuner. Gislaveds kommun har dock ökat andelen fossiloberoende bilar till ca 10% av den privata fordonsflottan 2021. Det är framför allt elbilar som ökar i antal och andel. Den tunga trafiken har inte haft samma omställning som den privata, där både lätta och tunga lastbilar är nästan uteslutande fossilberoende. Däremot är det den som nu förväntas ställa om till bli mer elektrifierad eller driven av biobränsle.

Att möjliggöra för en fortsatt omställning av fordonsflottan kräver insatser från kommunen, särskilt vad det gäller att anpassa infrastrukturen efter de mer hållbara sätten att resa, t.ex. genom möjliggöra för en elektrifierad infrastruktur, nya bränsleformer eller ökad användning av cykel.

Hållbara resor är dock inte bara en fråga om tillgången till infrastruktur, utan även om ändrat beteende. Det behövs förändringar i hur vi genomför våra korta resor i tätorterna för att utsläppen ska minska. Idag genomförs runt en tredjedel av alla korta resor, vilket definieras som 1–3 kilometer, med bil.⁷³

Likaså är resandet i tjänsten en viktig aspekt för kommunen som organisation att hantera. Även om stor del av den kommunalt ägda fordonsflottan är fossiloberoende finns det fortfarande många resor med privata bilar som genererar utsläpp. Att verksamheterna aktivt ser över hur hållbara resor kan göras inom ramen för deras arbete är en viktig del i att säkerställa en hållbar samhällsomvandling.

⁷² Gislaveds kommun (2022)

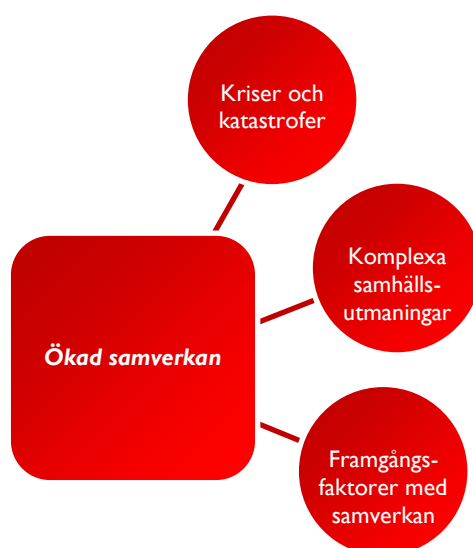
⁷³ Detta mäts genom Telia insights, vilket på en aggregerad nivå beräknar hur vi rör oss mellan olika rutor i Telias nät

Frågor

- Hur arbetar er verksamhet till att minska utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser i relation till Gislaveds koldioxidbudget och den modell som presenteras ovan?
- Hur kan era verksamheter bli mer cirkulära, där avfall minimeras och produkters användning maximeras?
- Vilka insatser krävs i er verksamhet för att hantera de kommande klimatförändringarnas påverkan på infrastruktur och byggnader?
- Hur säkerställer era verksamheter en effektiv energianvändning?
- Hur kan ni säkerställa hållbart resande i era verksamheter?

Samverkan i komplexa samhällsutmaningar

Stora komplexa samhällsproblem spänner ofta över flera aktörer och förvaltningsnivåer. De utmaningar som existerar idag är mer globala och mindre förutsägbara än tidigare, samtidigt som förvaltningssystemet inte är anpassat för att dess nivåer och organisationer ska kunna manövrera utmaningarna ensam. För att hantera komplexa samhällsutmaningar där ingen aktör är ensam ansvarig eller har egen rådighet, krävs därför nya lösningar och arbetssätt. Samverkan lyfts fram som en nyckel till framgång, men samtidigt finns flera fallgropar där sådan samverkan inte leder till förbättring utan snarare mer komplexitet än vad som behövs. -

Samverkan en möjlighet vid både akuta kriser och långsiktigt arbete

Krisberedskap är ett område där samverkan är av särskild vikt. De senaste årens utmaningar med pandemi, naturolyckor och ett försämrat säkerhetspolitiskt läge har ökat medvetenheten om att samverkan mellan olika aktörer krävs för att samhället ska stå rustat vid eventuella kriser.

Kommunen ansvarar för många av de samhällsviktiga funktioner som blir centrala vid en kris, däribland hälso- och sjukvård, dricksvattenförsörjning, transporter samt energiförsörjning. Kommunen kommer i och med det förvärrade säkerhetspolitiska läget få ett större ansvar för det civila försvaret och den civila beredskapen. I dessa fall måste kommunen också ha ett etablerat samarbete och tydliga former för samverkan med andra organisationer som ansvarar för andra delar av krisberedskapen.

Även om krisberedskap är en trend som särskilt uppmärksammas är de flesta områden som benämnts i ovanstående omvärldsanalys av sådan komplexitet att ingen har tydlig rådighet över frågan. Inom vissa områden noteras en trend av lagstadgade krav på samverkan mellan olika organisationer, med olika nivå av detaljstyrning.

Generella framgångsfaktorer och fällor vid samverkan

Det finns inte en entydig definition av vad samverkan innebär. Det kan närmast beskrivas som ett medel för att uppnå ett visst syfte, eller ett visst mål, genom gemensamt handlande.

Kommunen kommer som ovan nämnt behöva samverka i flera frågor, där aktörer samlas kring utmaningar och mål för att bidra med sin kunskap och kompetens. Men det är samtidigt viktigt att den samverkan som genomförs förbättrar måluppfyllelse sett till syftet. För att detta ska vara möjligt är det viktigt att undvika några klassiska fällor och fallgropar som motverkar de positiva aspekter som finns med samverkan.

Vid varje samverkansmöjlighet är det viktigt att analysera om samverkan är det rätta verktyget för att uppnå den effekt som önskas. Ibland används samverkan som en ursäkt för att ansvaret ska förflyttas till en annan part eller för att frigöra resurser som ligger hos en annan organisation. Det kan också vara samverkan som endast existerar för att uppfylla ett formkrav.

Det är också viktigt att den samverkan som påbörjas ges rätt resurser. Samverkan är en arbetsform som kräver mer av personal och den kommunala organisationen, vilket innebär att den kräver resurser. Tid är en av de viktigaste resurserna som ofta är en bristvara i dagens organisationer. Om tid ges till att lyssna, prata, förankra, ta beslut och genomföra kan samverkan producera ett mervärde för de involverade.

Även mandatet för de som ingår i gruppen behöver tydliggöras. Om det finns ett beslutsmandat eller om det endast är en samverkansarena måste tydliggöras i ett inledande skede.

Frågor

- Finns behov av samverkan med fler aktörer eller inom fler områden?
- Ger de samverkansformer vi deltar i effekt eller kan det finnas bättre sätt att arbeta för att nå önskade resultat?

Referenser

- Arbetsförmedlingen (2022) Arbetsmarknadsutsikterna våren 2022 – utvecklingen på arbetsmarknaden 2022–2023
- Angelov, Johansson, Lindahl, och Lindström (2011). Kvinnors och mäns sjukfrånvaro. Uppsala: Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU)
- Delmos (2022). Segregationsbarometern Gislaved [Segregationsbarometern – Ett digitalt verktyg från Delmos](#)
- Energimyndigheten (2021a) Scenarier över Sveriges energisystem 2020. ER 2021:6
- Energimyndigheten (2021b) Regionala utbyggnadsbehov och generationsväxling – underlag till nationell strategi för en hållbar vindkraftsutbyggnad.
- Europeiska kommissionen (2015). Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Closing the loop – an EU action plan for the circular economy. Bryssel: European Commission.
- Folkhälsomyndigheten (2019) Ojämlighet i psykisk hälsa i Sverige – Hur är den psykiska hälsan fördelad och vad beror det på?
- Folkhälsomyndigheten (2021) Riktlinjer för fysisk aktivitet och stillasittande
- Folkhälsomyndigheten (2018) Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige?
- Företagarna (2017) Ägar- och generationsskifte i svenska företag – överlåtelse eller avslut?
- Företagarna (2021) Brott mot företagare 2021 Kriminalitetens omfattning och dess konsekvenser för mindre företag i Sverige.
- Försäkringskassan (2020) Sjukfrånvaro i psykiatriska diagnoser.

- Gislaveds kommun (2021) Bostadsmarknadsanalys – underlag till riktlinjer för bostadsförsörjning
- Gislaveds kommun (2022a) Strategi för äldreomsorgen 2022–2031.
- Gislaveds kommun (2022b) Statusrapport 2022 – Uppföljning av strategin för hållbar utveckling.
- Göteborgs Universitet (2020) Statusrapport – digital mognad i offentlig förvaltning.
- Heggestad, A., Persson, E. Wallin, E. (2022 / #1). Rapport Koldioxidbudget Gislaveds kommun 2022. Rapport. Klimatsekretariatet.
- Hushållningssällskapet (2022) Gislaved kommuns försörjningsbalans
- IFAU (2022) Forskning om kvinnor och män på arbetsmarknaden [IFAU](#)
- Jordbruksverket (2022) Statistikdatabas [Jordbruksverkets statistikdatabas - Jordbruksverket.se](#)
- Jämställdhetsmyndigheten (2021) Psykisk ohälsa och andra aspekter av hälsa
- Jönköpings län (2022) Klimatanpassning [Klimatanpassning | Länsstyrelsen Jönköping \(lansstyrelsen.se\)](#) hämtad 2022-10-18
- Kolada (2022) Agenda 2030 – Globala målen för hållbar utveckling [Jämföraren - Kolada](#)
- Kommittén för teknologisk innovation & etik (2019), Syn på teknikutveckling inom offentlig sektor, KOMET årsrapport 2019:3

- Kumlin, S., & Rothstein, B. (2001). Demokrati, socialt kapital och förtroende. Land du välsignade: SOM-rapport 2001.
- Mellgren C, Kronkvist K (2013). Trygghet i lokalområdet: resultat från Oxie områdesundersökning 2012. Malmö högskola, Hälsa och samhälle (FoU-rapport).
- Naturvårdsverket (2022) Klimatet i framtiden – Effekter i Sverige [Effekter i Sverige \(naturvardsverket.se\)](https://naturvardsverket.se)
- Hämtad 2022-11-13
- Nordström Skans, O. (2004). Har ungdomsarbetslöshet långsiktiga effekter?
- OECD (2017) Growing unequal?: Income distribution and poverty in OECD countries Rapport 2004:13 Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering
- Polismyndigheten (2022) Vad som räknas som brott i nära relation <https://polisen.se/utsatt-for-brott/olika-typer-av-brott/brott-i-nara-relation/vad-raknas-som-brott-i-en-nara-relation/>
Hämtad 2022-11-20
- Region Jönköpings län (2021) Folkhälsoenkät ung [Folkhälsoenkät Ung-Utveckling i Jönköpings län \(rjl.se\)](https://rjl.se/folkhalsoenkaten-ung)
Hämtad 2022-10-25
- Region Jönköpings län (2022) Regional utvecklings kartportal [Regional Utvecklings kartportal \(arcgis.com\)](https://arcgis.com)
Hämtad 2022-10-25
- SCB (2022a) Statistikdatabasen – Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik [Statistikdatabasen - Välj tabell \(scb.se\)](https://statistikdatabasen.scb.se)
- SCB (2022b) Statistikdatabasen – Medborgarundersökningen [Statistikdatabasen - Välj tabell \(scb.se\)](https://statistikdatabasen.scb.se)
- SCB (2018) Skilda världar? Det demografiskt delade Sverige. BE51 – Demografiska rapporter.

- SKR (2016) Fortfarande miljarder skäl att spara! Potential för energieffektivisering i kommunernas och landstingens byggnader.
- SKR (2018) Sveriges viktigaste jobb finns i välfärden. Stockholm: Sveriges kommuner och regioner.
- SKR (2020) Möt välfärdens kompetensutmaning – rekryteringsrapport 2020. Stockholm: Sveriges kommuner och Regioner
- SKR (2021) Vägval för framtiden 4. Trender som påverkar det kommunala och regionala uppdraget fram emot 2030. Stockholm: Sveriges Kommuner och Regioner.
- SKR (2022) Ekonomirapporten, oktober 2021. Om kommunernas och regionernas ekonomi. Stockholm: Sveriges Kommuner och Regioner
- SNS analys nr. 43 (2017) Sociala medier och politisk polarisering
- Socialstyrelsen (2017) Utvecklingen av psykisk ohälsa bland barn och unga vuxna
- SOU (2017:1) För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd. Stockholm: Näringsdepartementet.
- SOU (2017:37) Kvalificerad välfärdsbrottslighet – förebygga, förhindra, upptäcka och beivra. Stockholm: Justitiedepartementet
- SOU (2018:11) Vårt gemensamma ansvar – för unga som varken arbetar eller studerar. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- SOU (2020:8) Starkare kommuner – med kapacitet att klara välfärdsuppdraget. Stockholm: Justitiedepartementet
- Statisticon, (2022) Befolkningsprognos 2022-2031 Gislaveds kommun Demografisk framskrivning

- Stiftelsen för strategisk forskning (2018) Vartannat jobb automatiseras inom 20 år – Utmaningar för Sverige. Stockholm: Tydells tryckeri
- Sweco (2021). Sveriges nya geografi. Pandemins flyttmönster. 24 nr. Stockholm, Eurofeatures
- Tillväxtanalys (2014:13) Varför är vissa platser mer attraktiva för boende än andra? En forskningsöversikt om de faktorer som skapar
- Tillväxtverket (2019) Kompetensförsörjning i region Jönköping. Rapport 0305. Stockholm: Tillväxtverket.
- Tillväxtverket (2020) Städer och landsbygder. Forskning, fakta och analys. Rapport 0343. Stockholm: Tillväxtverket.
- Tillväxtverket (2022) Funktionella arbetsmarknadsregioner
- [Lokala arbetsmarknadsregioner och FA-regioner - Tillväxtverket \(tillvaxtverket.se\)](https://www.tillvaxtverket.se)
Hämtad 2022-11-10